

Цифровий учитель

путівник для професійного зростання

Цифровий учитель: Путівник для професійного зростання / укладачі:
Ю. Ковальчук, І. Круть, О. Федоренко. Київ: ЮНЕСКО, 2024, 88 с.

Публікацію здійснено ЮНЕСКО за підтримки гранту Google.org.

Пропонований путівник містить вправи, додаткову інформацію, практичні кейси, зауваги до можливих викликів під час викладання тем щодо цифрових інструментів у навчанні, універсального дизайну в освітньому середовищі та соціально-емоційного навчання.

Буде корисний викладачам інститутів післядипломної педагогічної освіти та інших суб'єктів підвищення кваліфікації, які хотіли б включати матеріали курсу «Цифровий учитель» до програм підвищення кваліфікації.

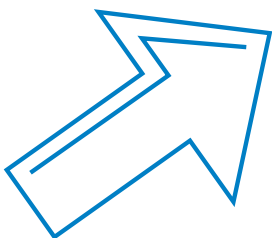
© UNESCO 2024

Цей документ доступний у Open Access за ліцензією Attribution-ShareAlike 3.0 IGO (CC-BY-SA 3.0 IGO) (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/>). Використовуючи зміст цього документа, користувачі погоджуються з умовами використання UNESCO Open Access Repository (<https://www.unesco.org/en/open-access/cc-sa>).

Використані позначення та подання матеріалів в цьому документі не є вираженням будь-якої думки з боку ЮНЕСКО щодо правового статусу будь-якої країни, території, міста чи району, або їхніх органів влади, або щодо делімітації їхніх кордонів чи ліній розмежування.

Ідеї та думки, висловлені в цьому документі, належать авторам; вони не обов'язково відображають позицію ЮНЕСКО та не накладають на Організацію жодних зобов'язань.

Продукти, згадані в цій публікації, наведені лише в інформаційних цілях, щоб надати приклади можливих сервісів або рішень; ці згадки не є підтримкою або рекомендацією продуктів або послуг.

Укладачі:

Юрій Ковальчук, кандидат фізико-математичних наук, експерт курсу «Цифровий учитель»;

Ірина Круть, кандидатка філологічних наук, експертка курсу «Цифровий учитель»;

Оксана Федоренко, кандидатка педагогічних наук, експертка курсу «Цифровий учитель»

Онлайн-курс «Цифровий учитель» розроблений ЮНЕСКО у співпраці із студією онлайн-освіти EdEra та Інститутом освіти для миру та сталого розвитку ім. Махатми Ганді ЮНЕСКО (MGIEP) за підтримки гранту Google.org та Міністерства освіти і науки України.

Зареєструватися на курс
«Цифровий учитель» можна за
QR-кодом

Експерт та експертки курсу

Наталія МОРЗЕ

член-кореспондентка
НАПН України,
докторка педагогічних наук, професорка

Ольга Барна

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
вчителька-методистка

Юрій Ковальчук

кандидат фізико-математичних наук, доцент,
начальник відділу дистанційної освіти ДУ Український інститут розвитку освіти

Ірина Круть

кандидатка філологічних наук, доцентка,
експертка з цифрових технологій навчання

Тетяна Нанаєва

голова експертно-консультативного комітету з цифрових технологій в освіті при МОН України,
директор ГО "EdTech Solutions"

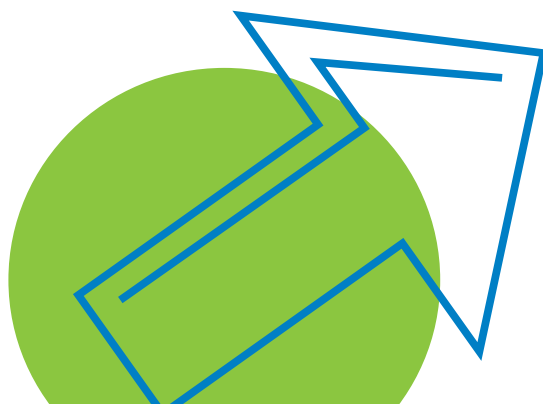

Оксана Федоренко

кандидатка педагогічних наук, викладачка, освітня експертка з питань професійного розвитку педагогічних працівників

Зміст

6	<u>Передмова</u>
8	<u>Навігація цифровим простором</u>
20	<u>Цифрова педагогіка</u>
28	<u>Універсальний дизайн навчання в освітньому процесі</u>
42	<u>Оцінювання в цифровому світі</u>
52	<u>Цифрова комунікація та взаємодія в освітньому процесі</u>
60	<u>Управління класом у цифровій педагогіці</u>
72	<u>Соціально-емоційне навчання</u>

Умовні позначення рубрик

Зверніть увагу!

Додаткова інформація

Відео для обговорення

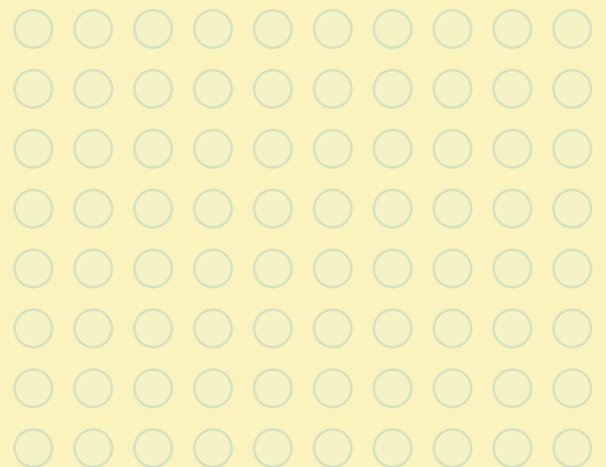
Виклик

Вправа

Посилання

Передмова

Упродовж останніх років під впливом пандемії COVID-19, а тепер і війни у сфері освіти відбулися зміни. Найбільшою і найголовнішою серед них стало масове поширення цифрових засобів для навчання й викладання. Вчителі все більше покладаються на інформаційні технології та стратегії, що дають змогу реагувати на потреби та виклики в умовах кризи. На підтримку професійного зростання українських учителів на початку жовтня 2023 року на платформі «EdEra» вийшов **онлайн-курс «Цифровий учитель»¹**, розроблений ЮНЕСКО у співпраці зі Студією онлайн-освіти «EdEra», групою українських експертів та Інститутом освіти заради миру та сталого розвитку імені Махатми Ганді (UNESCO MGIEP) за підтримки гранту «Google.org» та Міністерства освіти і науки України.

Курс містить відеолекції від фахівців із цифрової освіти, а також низку активностей і завдань, що дають можливість педагогам сфокусуватися на практичних завданнях та інтерактивних вправах. Кожна тема має підсумковий документ, який допомагає систематизувати знання й уміння. Хоча весь курс присвячений тому, як змусити цифрові технології працювати на освіту, головну увагу приділено не програмам і застосункам (вони змінюються швидше, ніж ми встигаємо це помічати), а зміні підходів, самій філософії цифровізації освіти.

Оскільки курс «Цифровий учитель» розрахований на самостійне проходження «без викладача», для забезпечення комунікації між його слухачами, розробниками та модераторами в соціальній мережі «Фейсбук» було створено загальнодоступну групу **«Спільнота сучасних учителів»**. У ній педагоги в процесі чи за результатами навчання можуть ділитися думками та досві-

¹Щоб перейти за посиланням на сторінку курсу, спершу зареєструйтеся на платформі «EdEra», а потім — на курсі «Цифровий учитель».

дом упровадження здобутих знань і вмінь із колегами. Одним із завдань групи є доповнення загальних тем курсу матеріалами, специфічними для застосування цифрової педагогіки в окремих освітніх галузях. Це завдання втілено в групі за допомогою механізму посібників. Отже, курс «Цифровий учитель» у зв'язці із фейсбук-спільнотою стане в пригоді всім, хто орієнтований на методику викладання окремих предметів і галузей.

Курс «Цифровий учитель» має низку особливостей, які слід брати до уваги, залучаючи його матеріали до програм підвищення кваліфікації. По-перше, стрижнем цього курсу є відносно новий підхід у сфері освіти, що називають універсальним дизайном у навчанні (УДН, Universal Design for Learning, UDL). Він має на меті розроблення навчальних програм, матеріалів та середовища, які максимально враховують різноманіття учнівських потреб та забезпечують рівні можливості для навчання. По-друге, в курсі значну увагу приділено соціально-емоційному навчанню (СЕН) — темі, яку досліджують усе більше країн, щоб допомогти людям долати важкі емоції, розвивати усвідомленість і проявляти просоціальну поведінку. По-третє, сама назва курсу вказує на його центральну тему — цифрову педагогіку. Отже, курс стане в пригоді передусім розробникам програм підвищення кваліфікації педагогічних працівників, присвячених цифровим компетентностям педагогів, УДН та СЕН. Аби методично доповнити та розширити межі використання курсу, було створено цей путівник.

Для спрощення інтеграції путівника та курсу назви розділів у путівнику аналогічні назвам тем курсу. Розглядаючи кожную тему, автори передусім намагалися відповісти на такі запитання:

- **Як висвітлені теми та як вони пов'язані з іншими темами?**
- **Які місця складні й потребують уваги?**
- **Як використати цю тему для навчання вчителів?**
- **Які міфи пов'язані із цією темою, у чому специфіка її сприйняття?**
- **За якими напрямками розширити цю тему?**

Путівник має додаткові вправи і завдання за темами курсу, питання для проведення рефлексії, а також поради щодо залучення спільнот для обміну досвідом.

Навігація цифровим простором

Концепція цифрового громадянства виникла як відповідь на зростання ролі цифрових технологій, адже у світогляді сучасних підлітків межа між віртуальним і реальним світом стирається. Ця концепція реагує на виклики нової — цифрової — реальності й описує принципи взаємодії з нею.

Розпочати знайомство з темою рекомендуємо з перегляду відео 1.1 «Цифрове громадянство». У ньому розглядаються основні складники цифрового громадянства (цифровий доступ, цифровий етикет, онлайн-комерція, онлайн-комунікація, цифрове право, цифрові права й обов'язки, цифрова безпека та захист, цифрове здоров'я та добробут, цифрова грамотність). До кожного складника наведено короткий огляд із прикладами його реалізації.

Після перегляду відео варто обговорити в групі кожний складник цифрового громадянства. Путівником може стати узагальнена таблиця [📄 «Цифрове громадянство»](#) й поради щодо організації активностей для окремих складників.

Квест 1.1. Що таке цифрове громадянство

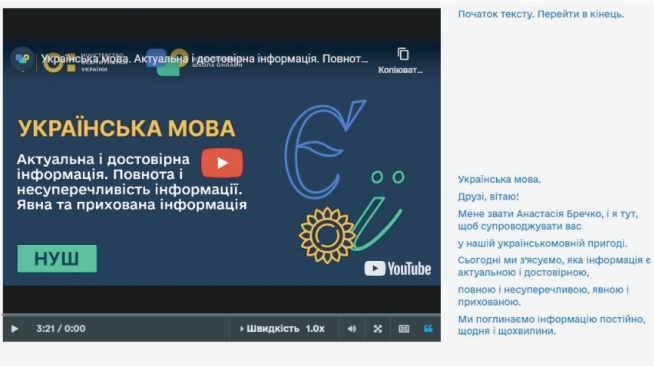
Цифровий доступ. Ключове завдання блоку про доступність — сформулювати розуміння інклюзивності в широкому сенсі цього слова. Є люди, які потребують підтримки, щоб реалізувати себе в соціальній взаємодії. Є учні, які потребують підтримки постійно. Є ті, кому вона буває потрібна час від часу — залежно від обставин.

Війна створила умови, за яких кожен із нас іноді потребує додаткової підтримки. Стрес і невпевненість у завтрашньому дні впливають на когнітивні здібності, увагу й пам'ять. Як цифрові технології можуть допомогти розширити доступність?

Для обговорення в групі можна використати завдання [📄 з вебплатформи «Всеукраїнська школа онлайн»](#): розглянути будь-який урок і визначити, які засоби слугують доступності, у яких випадках їх можна / варто використати.

Примітка. **Транскрипт** поряд із відео буде корисний учням із порушеннями слуху, а також тим, хто краще сприймає інформацію з опорою на текст (див. малюнок нижче).

Навчальне відео

Початок тексту. Перейти в кінець.

Українська мова.
Друзі, вітаю!
Мене звати Анастасія Бренко, і я тут, щоб супроводжувати вас у нашій українськомовній пригоді.
Сьогодні ми з'ясуємо, яка інформація є актуальною і достовірною, повною і несутеречливою, явною і прихованою.
Ми поглинаємо інформацію постійно, щодня і щохвилини.

Відеоурок із транскриптом

У кабінеті вчителя вебплатформі «Всеукраїнська школа онлайн» є можливість призначати завдання окремим учням, таким чином враховуючи їхні потреби й інтереси.

Коротка інструкція з користування кабінетом учителя.

Цифровий етикет. Під час обговорення поняття етикету важливо сформулювати розуміння взаємної вигоди від нього як зводу правил, які забезпечують комфортну взаємодію для всіх учасників. Це стосується й нетикету — мережевого етикету.

Оптимально, якщо учасники спільно виведуть правила, комфортні для взаємодії онлайн. Для цього можна використати метод «від супротивного», відповідаючи на запитання, що буде порушенням цифрового етикету, за такими блоками:

1. Що (тема, зміст, жанр повідомлення). Наприклад, надсилати в робочий чат повідомлення, які не стосуються роботи або спільної безпеки, спамити колегам.
2. Де (який шлях обрано для комунікації). У спільний робочий чат писати повідомлення, які стосуються не всіх учасників, наприклад, про те, що керівник викликає до себе когось одного через спільний чат.
3. Коли (час, коли ініційовано комунікацію). О третій годині ранку в неділю писати з приводу робочих питань (хіба що за попередньою домовленістю та з упевненістю, що звукові сповіщення в адресата вимкнені).
4. Як (стиль, складання). Неохайність у дотриманні правопису й правил складання, зловживання емодзі, верхнім регістром, наприклад: «НЕ ПИШІТЬ так, будь ласка!!!!».

Онлайн-комерція. Цей складник має два ключові завдання:

Сформувати в учнів ключову компетентність — підприємливість та фінансову грамотність. Для цього варто підтримати відповідні навички вчителя.

Навчити, як безпечно користуватися благами онлайн-комерції.

Обговорення можна організувати навколо кейса з курсу: які помилки допущено, як краще було б вчинити.

Онлайн-комунікація. У розкритті цього складника важливо відійти від стереотипізації та оціночності (на кшталт «вони всі сидять у телефонах і розучилися спілкуватися реально»). Онлайн-комунікація стала одним із головних шляхів, який допомагає формувати й зберігати зв'язок попри відстані. Для багатьох підлітків вона стала важливою сферою, тож для конструктивної співпраці слід це поважати.

Онлайн-комунікація є корисним підсиленням освітнього процесу та одним із можливих шляхів для взаємодії. Причому йдеться не лише про ситуації, коли очне спілкування забезпечити складно або неможливо, а й про впровадження онлайн-комунікації в очний формат, що доцільно з позиції універсального дизайну: можуть бути учні, яким комфортніше виконати завдання письмово й переслати, тоді як інші радо презентують його на уроці.

Зверніть увагу! Ідеї, як ефективно включити онлайн-спілкування в освітній процес, можна зібрати через «Padlet». Також важливим аспектом онлайн-комунікації стало формування спільнот.

 [Долучайтеся до спільноти.](#)

Цифрові права й обов'язки. Корисним буде сформулювати розуміння правил поширення й використання онлайн-матеріалів. Прищепити культуру дотримання авторських і суміжних прав і використання онлайн-матеріалів як надбання людства — важливе завдання українського освітнього простору. Для розгляду теми можна використати [відповідний фрагмент курсу.](#)

 [Інформація про ліцензію та умови ліцензування «Creative Commons».](#)

Додаткова інформація. Ліцензію не можна відкрити. Її вказують поряд із твором, якого вона стосується. Твори, які мають відкриту ліцензію, поширюються із зазначенням авторства і вказівкою джерела. Детальніші умови використання (чи можна вносити зміни, використовувати в комерційних проєктах тощо) визначаються відповідним типом ліцензії.

Attribution 4.0 International (CC BY 4.0). Дозволяє ділитися: копіювати та розповсюджувати матеріал на будь-якому носії чи в будь-якому форматі.

Дозволяє адаптувати: створювати ремікси, трансформувати та надбудовувати матеріал для будь-яких цілей, навіть комерційних.

Умови використання. Посилання на джерело: слід вказати належне авторство, надати посилання на ліцензію та зазначити, чи були внесені зміни.

 [Детальніше.](#)

Attribution-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-ND 4.0). Дозволяє поширювати: копіювати та розповсюджувати матеріал у будь-якому вигляді чи форматі для будь-яких цілей, навіть комерційних.

Умови використання. Посилання на джерело: слід вказати належне авторство, розмістити посилання на ліцензію. Якщо змінювати твір або створювати новий на його основі, його заборонено поширювати.

 [Детальніше.](#)

Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0). Дозволяє поширювати: копіювати та розповсюджувати матеріал у будь-якому вигляді чи форматі.

Дозволяє змінювати: реміксувати, трансформувати, брати матеріал за основу для будь-яких цілей, навіть комерційних.

Умови використання. Посилання на джерело: слід вказати належне авторство, розмістити посилання на ліцензію та зазначити, чи вносилися зміни до твору.

Поширення свого твору може відбуватися тільки на тих самих умовах, що й оригінал.

 [Детальніше.](#)

Квест 1.2. Як зробити цифрове громадянство безпечним

Цифрова безпека та захист. Під час розгляду цифрової безпеки важливо зацентувати на таких аспектах: безпечному використанні пристроїв, безпечній взаємодії та роботі з інформацією (медіаграмотності).

Розпочати блок «Безпечне використання (крок 1)» рекомендуємо з перегляду [відео «Як вигадати надійний пароль?»](#), а потім обговорити результати інтерактивної вправи на надійність паролів (див. малюнок нижче) і [поради щодо безпечного використання цифрових технологій](#).

Dashboard / Цифровий учитель / Квест 1.2. Як зробити цифрове громадянство безпечним

Нумо перевіряти свою першу лінію оборони!

Ваш пароль містить менше 8 символів? Так Ні

Пароль містить комбінацію літер, цифр і символів? Так Ні

Ваш пароль містить фрагмент цифрового ряду (123454321)? Так Ні

Ваш пароль містить ваше ім'я (чи лагідне звертання), дату народження, кличку домашнього улюбленця і подібні дані, легко доступні в резюме або тим, хто вас знає? Так Ні

Ви використовуєте один і той самий пароль для різних функцій? Так Ні

Цифровий учитель Далі

Вправа для перевірки надійності паролів

У блоці «Безпечна взаємодія (крок 2)» пропонуємо переглянути [відео «Безпечний онлайн-простір»](#), а після цього виконати вправу з курсу, зіставивши поради й ситуації (усі ситуації взято з реального життя), наведені в таблиці нижче.

Порада

Використовувати авторизований доступ, адже він дає можливість відстежувати поступ учня або учениці й знімає ілюзію безкарності анонімного режиму

Життєва ситуація

Учитель обрав для проведення онлайн-уроків зум. Лінк на першу зустріч опублікував на сторінці школи в соцмережах. Оскільки він не скористався жодним із варіантів, щоб зробити зустріч приватною (наприклад, вимагати пароль зустрічі або використовувати функцію кімнати очікування та контролювати допуск гостей), на

	<p>зустріч з'явилися невідомі користувачі, які почали писати в чат образливі повідомлення. Усі наступні онлайн-уроки вчитель проводив, використовуючи кімнату очікування, а також організував для учнів коротке навчання, як захиститися від зумбомбінгу</p>
<p>Призначати для модерування форумів і чатів учителів</p>	<p>На сайті університету заради експерименту прикріпили форум для обговорення навчальних проблем. Адмініструвати форум доручили лаборанту кафедри. Коли він звільнився, про форум не згадали. За кілька місяців форум віддалився від навчальної тематики й наблизився до пропозицій даркнету</p>
<p>Використовувати вивірені навчальні матеріали, бо в учителя значно менше можливостей виправити помилку чи уточнити неточність в умовах дистанційного чи змішаного навчання</p>	<p>Автор надав для онлайн-уроку політичну карту світу із поганою роздільною здатністю, тож дизайнер знайшов у мережі карту хорошої якості. Щоправда, виявилось, що не всі межі й території на ній позначені правильно (так, як юридично визнає Україна і фіксують міжнародні угоди). На щастя, помилку оперативно виявили й усунули</p>
<p>Постійно підвищувати навички безпечного цифрового громадянства в учнів і співпрацювати з батьками</p>	<p>Школа, плануючи для організації освітнього процесу використовувати певну платформу, у серпні організувала для вчителів навчання. Вони дізналися, як працювати з платформою, які на ній є навчальні матеріали, як створити віртуальні класи, які є можливості для організації освітнього процесу, як налагодити взаємодію між учнями.</p> <p>На початку вересня, коли вчителі освоїли інструментарій платформи, вони навчили користуватися нею учнів і презентували її можливості батькам</p>

Зверніть увагу! Тема булінгу (зокрема, кібербулінгу) потребує окремого обговорення, у якому важливо використати й акумулювати досвід групи.

Булінг і кібербулінг перетинаються. Діти, які є жертвами кібербулінгу, зазвичай зазнають переслідування і в реальному житті, те саме стосується й кібербулерів: більшість із них демонструють таку поведінку і в реалі (дослідження засвідчують орієнтовно 88% перетину для обох груп²). Тож є сенс розглядати цькування як проблему комплексно.

Булінгом можна назвати тривалу умисну агресивну поведінку учнів стосовно однокласників, які не можуть легко захиститися³.

З деякими особистісними характеристиками частіше стають жертвами булінгу, а з деякими — булерами. Також є навички, які допомагають уникнути переслідувань. Такі здібності залежать від емоційного розвитку учнів.

Емоційний розвиток передбачає, що людина:

- уміє розпізнавати (і демонструвати) емоції різними каналами: тоном голосу, мімікою, жестами;
- уміє використовувати емоційні стани для підвищення ефективності виконання завдань;
- здатна аналізувати причини й наслідки формування емоцій у собі та в інших, прогнозувати емоції залежно від контексту й ситуації;
- регулює емоції, може управляти своїми емоціями, виражати їх соціально адекватним способом.

Вищий розвиток емоційної компетентності разом із соціальною допомагає в боротьбі з булінгом. Діти, які виступають на захист жертви булінгу, демонструють вищий ступінь і когнітивної (розуміння емоцій іншої людини), і афективної (переживання емоційного стану іншої людини) емпатії.

Пам'ятка учневі «Взаємодій безпечно» може бути використана як плакат.

² Olweus D. School Bullying: Development and Some Important Challenges. Annual review of clinical psychology. March 2013. V. 9. P. 751–780. URL: https://www.annualreviews.org/doi/full/10.1146/annurev-clinpsy-050212-185516#_i17.

³ Izabela Zych, David P. Farrington, Vicente J. Llorent, Maria M. Ttofi (auth.) Protecting Children Against Bullying and Its Consequences. Publisher : Springer International Publishing, 2017. P. 18.

Для блоку «Робота з інформацією (крок 4)» важливими є акценти на критичному мисленні (якщо усвідомлювати, що світ безперервний і вибір інформації, її аналіз і позиціонування — свідомий процес, певним чином контролювати його допомагає критичне мислення) й активності (бездіяльність також є дією, тому активність належить до важливих аспектів медіаграмотності).

Розпочати цей блок пропонуємо з п'яти стратегій оптимізації пошуку (перша інтерактивна вправа кроку 4). Виконуючи пошук, радимо звертати увагу на джерела інформації, аналізуючи критерії надійності (чи офіційне джерело, чи відповідає повідомлення тематиці видання, чи спеціалізується видання на цій тематичі).

Для детального опрацювання прийомів оцінювання онлайн-джерел на надійність рекомендуємо використати інтерактивну вправу, яка знайомить із методом SIFT.

Також для обговорення можна запропонувати статтю «Ви у пастці: як розпізнати інформаційну атаку, щоб протистояти їй»⁴.

Організувати обговорення можна за допомогою відповідей на такі запитання:

- Хто створив це повідомлення? Хто зацікавлений, щоб воно з'явилося?
- Які засоби використовуються, щоб привернути мою увагу?
- Який головний посил у повідомлення? На яких цінностях ґрунтується (а які, навпаки, ігнорує)?
- Як по-різному можна сприйняти повідомлення?
- Для чого було створене це повідомлення?

Якщо є можливість і запит у групи опрацювати тему інформаційної безпеки глибше, пропонуємо провести окремі вправи, які допомагають тренувати критичне мислення, а також спостерігати за мовним вираженням, точність та однозначність якого відділяє факт від домислу й фейку.

Вправа на розрізнення фактів і домислів

1. Прослухайте / прочитайте повідомлення. За умовами вправи те, про що сказано в тексті, — факт.

Земля швидко нагрівається, і вчені розробляють різноманітні підходи для зменшення наслідків зміни клімату. Колись маргінальна ідея встановлення сонцезахисного екрана стає все більш популярною. Нещодавнє досліді-

⁴ Круть І. Ви у пастці: як розпізнати інформаційну атаку, щоб протистояти їй. the page. 8 грудня 2023 року. URL: <https://thepage.ua/ua/experts/yak-protistoyati-informacijnim-atakam>.

дження під керівництвом Університету Юти вивчало розсіювання пилу глибоко в космосі, а команда з Массачусетського технологічного інституту розглядає можливість створення щита з «космічних бульбашок».

1. Шапуді (предст. Інституту астрономії Гавайського університету) пропонує розробити щит для зменшення кількості сонячного світла, що потрапляє на Землю, використавши як опору астероїд.

Інженерні дослідження на основі цього підходу можна почати зараз, щоб створити працездатний дизайн, який міг би пом'якшити зміну клімату протягом десятиліть. Ідея полягає в тому, щоб створити величезний сонцезахисний навіс і відправити його в далеку точку між Землею та Сонцем для блокування невеликої, але важливої кількості сонячної радіації, достатньої для протидії глобальному потеплінню.

Учені підраховали, що якщо заблокувати лише 2 відсотки сонячного випромінювання, цього буде достатньо, щоб охолодити планету на 1,5 градуса за Цельсієм, або 2,7 за Фаренгейтом, і зберегти Землю в керованих кліматичних межах.

Група вчених виявила готовність запустити прототип протягом кількох років. Орієнтовна вартість проєкту — від 10 до 20 млн доларів США.

2. Позначте тези як факт або домисел.

Учені намагаються знайти розв'язання проблеми глобального потепління. *Факт.*

Зниження температури на 1,5 градуса за Цельсієм вбереже Землю від катастрофи. *Здогад (сформульовано ширше, ніж у тексті).*

Астроном Шапуді запропонував найбільш реалістичний проєкт. *Здогад (з тексту незрозуміло, Шапуді астроном чи ні, також не порівнюються різні проєкти, але оскільки основна увага приділена проєкту Шапуді, його можна сприймати як найбільш реалістичний, пріоритетний).*

Ідея Шапуді полягає у створенні захисного екрана між Сонцем і Землею, щоб блокувати невелику частину сонячної радіації. *Факт.*

Проєкт Шапуді надто дорогий для втілення. *Здогад (у тексті вказано орієнтовну вартість — від 10 до 20 млн доларів США, але оскільки немає пояснення, як сформовано вартість, немає порівняння з вартістю аналогічних проєктів, формулювання «надто дорогий» — домисел).*

Завершити розгляд медіаграмотності пропонуємо акцентом на тому, наскільки важливою є активність у боротьбі за чистий медіапростір: і самому не поширювати неперевірену інформацію, і допомагати розкривати маніпуляції.

Спільнота сучасних учителів розглядає питання медіаграмотності й готова до обговорення. Пропонуємо ділитися в [коментарях до посту](#) новинами чи коментарями, які мають ознаки маніпуляцій, а також розповідати, як це можна виявити.

Цифрове здоров'я та добробут. Наступний блок — «Медіабаланс (крок 5)». Пропонуємо спільно групою визначити, якою є оптимальна роль і присутність цифрових технологій у житті: щоб, з одного боку, не позбавляти ні себе, ні учнів благ цифрового світу, з іншого, щоб зануреність у цифровий світ не крала реального буття. Оскільки єдиної правильної відповіді немає, фінальні концепції присутності медіа можуть різнитися.

Для початку обговорення можна використати [матеріали курсу та вправу «Крок 5. Медіабаланс»](#).

Цифрова грамотність. Крок 6 має допомогти учасникам зорієнтуватися в тому, як удосконалювати власну цифрову грамотність та розвивати цифрову грамотність в учнів.

Перед аналізом поняття цифрової грамотності пропонуємо розглянути ефект Даннінга — Крюгера. Найбільш узагальнено його можна описати як тенденцію, відповідно до якої люди з низьким рівнем компетентності в певній галузі схильні завищувати власні вміння, а люди з високим рівнем компетентності схильні недооцінювати власні вміння (і результати). Залежно від зацікавленості групи можна глибше дослідити питання (зокрема, обговорити статистичну й метакогнітивну помилки, пов'язані із самими завданнями, досвідом учасників експерименту й схильністю людей оцінювати себе вище середнього показника)⁵ або обмежитися резюме, що люди з низьким рівнем компетентності переоцінюють свої здібності, оскільки не мають метакогнітивних навичок, які допомогли б їм побачити, чого вони не знають чи не вміють. Тому в оцінюванні власних умінь і навичок, а також під час визначення зони зростання варто орієнтуватися на певні універсальні межі, а також налаштуватися на постійний рух задля вдосконалення.

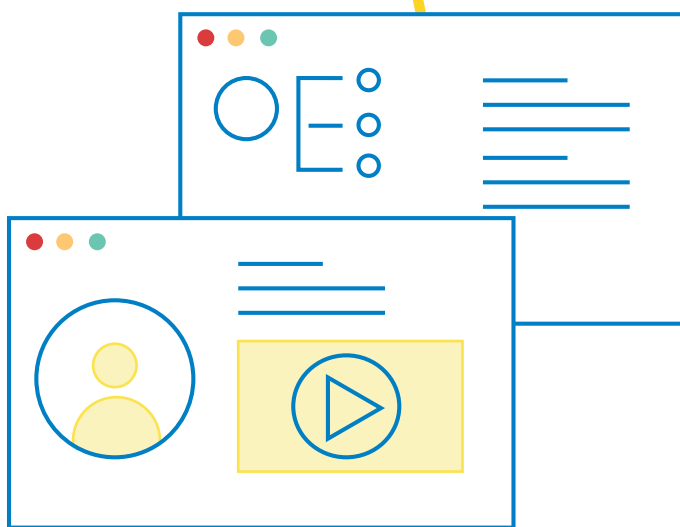
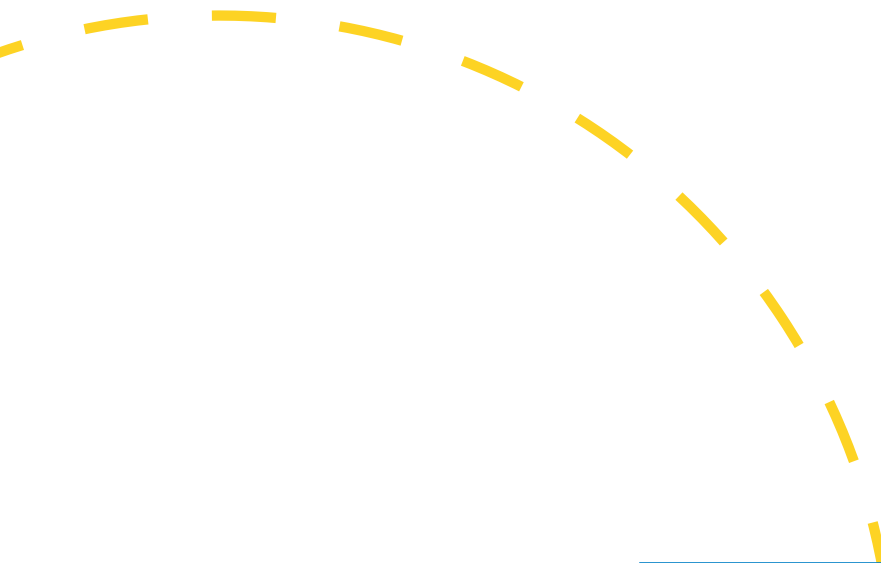
Цифрова грамотність відповідає на запитання, які знання, уміння, навички допоможуть використовувати цифрові технології з максимальною користю.

Допомогти в самооцінюванні може відповідне завдання з курсу [\(на рефлексію, крок 5\)](#). Якщо є можливість приділити цьому більше часу, можна скористатися [цифрограмом](#).

Зверніть увагу! Обговорення ідей, як розвивати цифрову грамотність учнів і як інтегрувати її у вивчення своїх навчальних предметів та інтегрованих курсів, можна організувати за допомогою [дошки](#).

⁵Kruger J., Dunning D. Unskilled and unaware of it: How difficulties in recognizing one's own incompetence lead to inflated self-assessments. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1999. V. 77. P. 1121–1134. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2702783/#R48>.

Цифрова педагогіка

У цій темі розглядається, у чому відмінність цифрової педагогіки від використання цифрових технологій в освітньому процесі, як пов'язана цифрова компетентність учителя / вчительки із цифровою педагогікою і як пов'язати цифрову педагогіку з УДН.

 [Курс «Цифровий учитель» від «EdEra — online education studio».](#)

Квест 2.1. Як цифрова педагогіка пов'язана із цифровою компетентністю вчителя / вчительки

Цей квест спрямований на те, щоб сформувати розуміння цифрової педагогіки як вивчення шляхів ефективного використання цифрових технологій, як постійного пошуку для мотиваційного освітнього процесу. Кроки 1–3 (зокрема, [статті Шона Майкла Морріца](#)) можна використати для самостійного опрацювання поняттєвого апарату з подальшим обговоренням у групі.

Хочемо застерегти від спрощеного розуміння цифрової педагогіки. Не будь-яке використання цифрових інструментів в освіті є цифровою педагогікою. Пошук ефективних шляхів навчання, постійне експериментування й варіювання залежно від потреб освітньої ситуації важливі як для педагогіки загалом, так і для цифрової педагогіки, яка залучає цифрові технології для реалізації цих цілей.

Тези для обговорення цифрової педагогіки можуть бути такими:

- Використання цифрових технологій для досягнення освітніх цілей.
- Динамічність і гнучкість контенту як сильна сторона цифрових технологій.
- Допомога цифрових технологій з індивідуалізацією навчання й підвищенням мотивації до нього.

Зверніть увагу! Якщо вести мову про освітні цілі, варто розглядати їх на різних рівнях, наприклад: досягнення результатів навчання, проведення освітніх вимірювань, управління освітнім процесом.

Забезпечення цифровим контентом — це не про цифрову педагогіку, оскільки сталість рішень для різних навчальних ситуацій не дасть нам бажаного результату, зокрема, й активності учнів. Цифрові технології забезпечують гнучкість щодо темпу, місця, змісту, стилю навчання, шляхів оцінювання, способів взаємодії — індивідуальної чи групової роботи. Цифрові технології, забезпечуючи активність учня або учениці, спрямовують їхнє дослідження світу й себе, шукаючи специфічну мотивацію.

Кроки 4 і 5 присвячені інформаційно-цифровій компетентності й проводяться від огляду межі цифрових компетентностей через спостереження за власними уміннями, навичками й самооцінюванням, які потребують додаткової уваги.

Квест 2.2. Як врахувати особливості учнів під час навчання

Квест, що розглядається нижче, формує розуміння варіативності учнів, важливості визначення їхніх особливостей і потреб, а також шляхів індивідуалізації як відповіді на ці особливості й потреби.

Міф про середнього учня або ученицю, на яких учитель / учителька орієнтується, готуючись до уроку, може стати на заваді успішного уроку, адже, орієнтуючись на всіх, можна втратити інтерес кожного. Крок 1 розвіює міф про середнього учня / ученицю й аргументує, чому орієнтування на них шкідливе. Він містить практичні завдання, які досліджують це питання, а також

 [посилання на виступ Тодда Роуза на TEDx](#), які можна дати на самостійне опрацювання з подальшим обговоренням як [на «Padlet»](#), так і в групі. Як поштовх для обговорення можна використати озвучені у виступі Тодда Роуза дані: щороку в США 1,2 млн учнів кидають навчання в середній школі і принаймні 4% з них — інтелектуально обдаровані (6–7-ма хвилини виступу). Ключове питання для обговорення може бути таким: чому навчальний дизайн, розроблений для середнього учня / учениці, «вбиває» талант?

Зверніть увагу! Цей фрагмент обговорення можна використати, щоб акцентувати, що УДН якраз не спрямований на середнього учня / ученицю, а спроектований так, щоб бути доступним якнайширшому колу користувачів. Окрім того, обговорення питання можна продовжити в практичній площині: запропонувати учасникам спроектувати концепцію середнього учня / учениці на свою групу, розглянути, наскільки шляхи навчання відповідають потребам і запитам кожного учасника / учасниці, і запропонувати активності, які були б цікаві й корисні залежно від їхніх особливостей і потреб.

Крок 2 — спостереження за поняттям різноманітності за допомогою інтерактивних вправ. Різноманітність учнів можна побачити, зосередившись на їхніх сильних сторонах (здібностях), уподобаннях й інтересах, досвіді й потребах. І тоді кроком 3 стане формування портфоліо учня / учениці. Як шаблон можна використати файл, розроблений пані Наталею Морзе: [Профайл учня A.xlsx](#) (щоб працювати з ним, треба або зробити копію в гугл-таблицях, або завантажити). Ознайомитися з профайлами, складеними іншими учасниками курсу, можна [у «Padlet»](#).

Як використати свої спостереження щодо різноманітності учнів під час підготовки до уроку, відповідає крок 4. Готуючись до уроку, врахуємо:

- Що дитина вже знає, вміє, пам'ятає з теми і як вона може це продемонструвати (способи демонстрації, скільки часу це займе).
- Які можуть бути навчальні перешкоди, найпростіше — уміти перепитати, уточнити незрозуміле завдання, з'ясувати значення незрозумілих слів; учні можуть мати різний темп читання, різний рівень володіння критичним читанням, різну здатність до концентрації уваги (навіть на конкретний момент) — якщо врахувати ці потенційні перешкоди й змоделювати так, щоб вони не ставали на заваді індивідуальному прогресу, це значно підвищить і залученість, і успішність учнів.
- Культурно, соціально орієнтовані, адаптивні методи навчання. Як можна забезпечити учнів різним навчальним матеріалом, щоб задовольнити їхні захоплення, інтереси та ін.

Саме цифрові технології можуть значно спростити реалізацію, відповідні інструменти розглядатимуться далі в курсі. Із цифровими інструментами така гнучкість не видається нереалістичною.

Завдяки врахуванню різноманітності інструменти цифрової педагогіки спрямовані на виховання учнів-експертів: мотивованих, активних, компетентних, здатних взяти відповідальність за своє навчання. Більше про учнів-експертів — у відео в кроці 5. Поділитися спостереженнями про учнів-експертів, якщо такі є у власній практиці, можна в «Padlet».

Квест 2.3. Чому вчителіві / вчительці важливо знати принципи УДН

Уже в попередніх квестах з'являлося поняття УДН як принципу організації навчання, завдяки якому враховуються інтереси максимально широкого кола учасників. Ще раз наголошуємо, що універсальний дизайн ні в якому разі не стосується уніфікованого підходу. УДН шукає такі шляхи, які відповідають найрізноманітнішим потребам.

Універсальний дизайн важливий не лише в навчанні, його принципи стосуються всіх систем, орієнтованих на людину.

Крок 1 присвячений аналізу поняття «універсальний дизайн». Головне завдання цього кроку — сформулювати розуміння важливості універсального дизайну та перейнятися його філософією.

Додаткова інформація. Корисним для досягнення цієї мети може бути обмін власним досвідом щодо універсальності. Наприклад, наявність субтитрів у фільмах давала можливість мені дивитися фільми, коли поруч спала дитина; після операції на нозі протягом кількох тижнів відчула на собі багато обмежень, одне з них — щоб перейти на інший бік вулиці, іноді доводилося об'їжджати транспортом кілька кварталів (втрати часу від пів години до години), оскільки на перехід через жваве перехрестя світлофор виділяв 8 секунд, за які я не встигала навіть дійти до середини, підземних чи надземних альтернативних шляхів не було.

Коли вдалося сформуванню розуміння важливості універсального дизайну, є сенс безпосередньо переходити до нього. Навчальні матеріали до цих кроків структуровано, і наочно вони формують розуміння принципів, структури й призначення УДН.

Квест 2.4. Чим УДН може допомогти вчителю/ вчительці в навчальному процесі

Цей квест детально опрацьовує питання інтеграції принципів УДН в освітній процес, розглядає цикл УДН і порівнює, чим відрізнятиметься звичайний урок від уроку, спроектованого за принципами УДН. На допомогу учителям розроблено [шаблон уроку](#). Самостійне опрацювання матеріалів курсу дасть змогу приділити більше часу практичному опрацюванню УДН.

Вправа

1. Для роботи в групі спільно оберіть тему уроку й розгляньте приклади реалізації принципів універсального дизайну за такими аспектами:

- шляхи подання навчального матеріалу: як можна забезпечити різні способи й форми подання навчальної інформації; які труднощі можуть виникнути і як їх усунути (опорні знання, незнайомі терміни);
- діяльність і самовираження: як учні зможуть продемонструвати здобуті знання, уміння, навички, як забезпечити різні шляхи демонстрації, врахувавши інтереси різних учнів;

- залучення й активізація: як забезпечити варіативність, як використати захоплення різних учнів, як врахувати пізнавальні особливості різних учасників.

2. Спільно визначте, які можуть бути контрольні запитання для самоаналізу, як учитель / учителька перевірить себе, наскільки проведений урок відповідав принципам УДН.

Зверніть увагу! У спільноті сучасних учителів можна [продовжити обговорення принципів УДН](#), а також [завантажити чекліст УДН](#).

Квест 2.5. Які цифрові інструменти можуть допомогти вчителю / вчительці і як їх оцінювати

Квест містить огляд безкоштовних цифрових інструментів, які можуть бути корисними в освітньому процесі. Розробили цю типологію Метт Бауер і Джоді Торрінгтон⁶.

[UNESCO] [Інтерактив M2: Типологія цифрових інструментів](#).

Інструменти згруповано за призначенням: для роботи з текстом, зображеннями, відео, мультимодальні⁷, LMS, для оцінювання, аналізу даних, спілкування та ін. До кожної групи інструментів є коментар про способи їхнього використання в освітньому процесі й приклади з посиланнями. Запропонований огляд охоплює широкий спектр інструментів, тож буде корисний учителям, які хочуть розширити освітній потенціал уроку (наприклад, за допомогою інструментів сторітелінгу або налаштувавши оцінювання онлайн), у тому числі учителям інформатики (3D-моделювання, кодування, створення вебсайтів), керівникам (LMS, оцінювання, налаштування зв'язків, формування й підтримка спільнот, аналіз даних).

Який інструмент використати, залежить від навчальної цілі, обставин, можливостей. Тож не достатньо знати асортимент інструментів, для цифрової

⁶Бауер М., Торрінгтон Дж. Типологія безплатних технологій вебнавчання. 2020.

⁷Мультимодальне навчання спрямоване на залучення різних органів чуття й використання різних медіаформатів (мультимедіа).

педагогіки важливо розуміти їхні сильні, слабкі сторони та особливості використання, щоб обрати оптимальний, зручний саме вам.

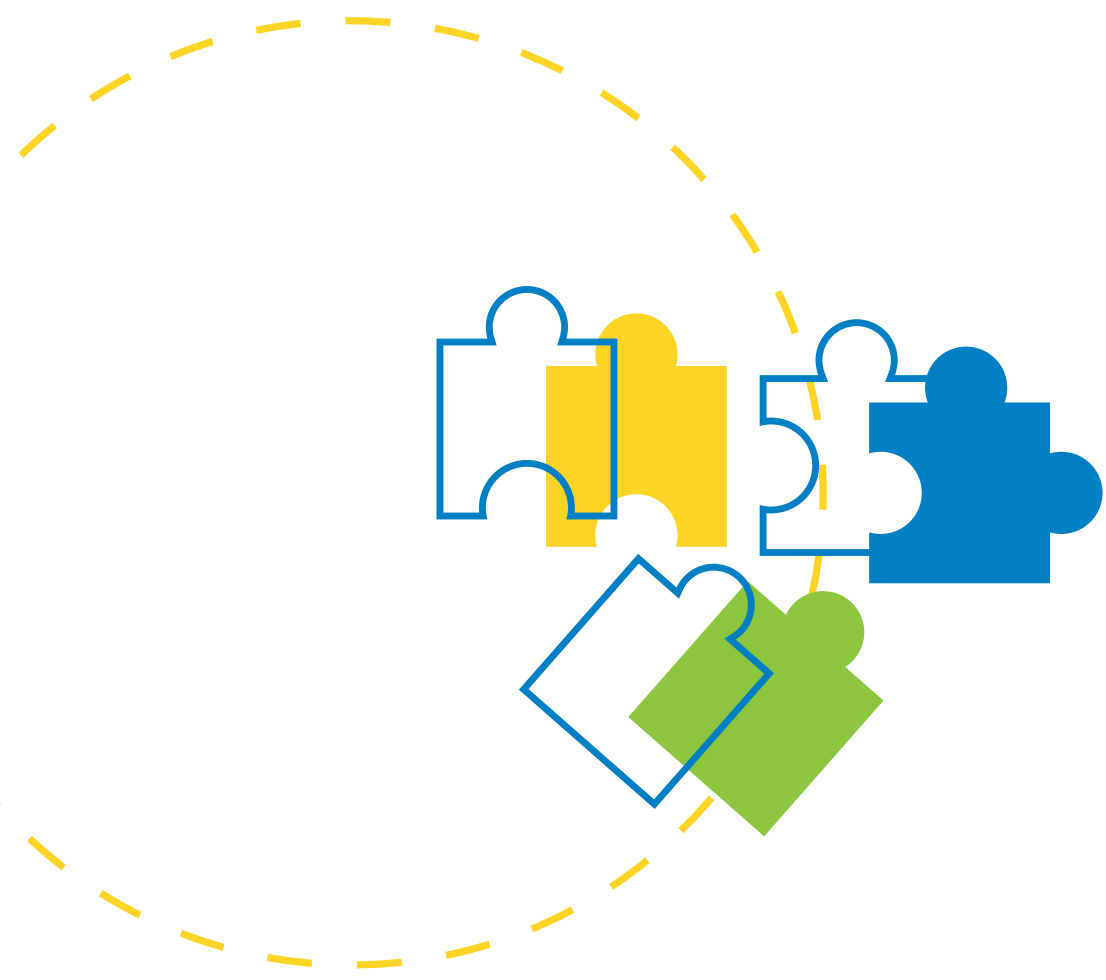
Квест пропонує оцінити цифрові інструменти за критеріями Пітера Морвілла⁸, як-от: простота використання, вартість, корисність, привабливість, простота навігації, доступність, надійність, конфіденційність даних, сумісність із пристроями, цінність.

Зверніть увагу! У філософії цифрової педагогіки зміщується акцент зі споживання учнем або ученицею цифрового контенту на активну участь дитини в моделюванні власної траєкторії навчання залежно від пізнавального інтересу. І в цій концепції цифрові інструменти є помічниками з пошуку й самореалізації, а не закритими моделями сталих рішень.

⁸Morville P. User Experience Design. Semantic Studios. June 21, 2004.
URL: https://semanticstudios.com/user_experience_design/.

Універсальний дизайн навчання в освітньому процесі

Нині вчителі викладають у класах із досить різними учнями. Розробити урок, який відповідає освітнім потребам усіх, нерідко є надзвичайним і нелегким завданням. І така реальність цілком зрозуміла, адже перед учителями постійно постає завдання знайти правильний баланс між вимогами навчальної програми, потребами різних учнів та подіями довкола. Чи є підходи та інструменти, які можуть допомогти вчителям впоратись із цим завданням? Так, і один з них — універсальний дизайн.

Виклик. У курсі «Цифровий учитель» тему «УДН в освітньому процесі» присвячено тому, як розпочати успішну практику УДН. Ця тема досить практична й передбачає, що вчителі мають бути обізнані з поняттям універсального дизайну та його принципами. Якщо є відчуття, що не всі акценти розставлено, подивіться мультфільм «Універсальний дизайн: світ, зручний для кожного!».

Відео для обговорення. [«Універсальний дизайн: світ, зручний для кожного!»](#).

Це коротке відео демонструє сім ситуацій використання універсального дизайну: вдома, у публічному транспорті, на вулиці, в аеропорту, за комп'ютером, при вході в дім, на стоянці. Кожна із ситуацій є прикладом одного із семи принципів універсального дизайну.

Після перегляду відео:

- перерахуйте та запишіть принципи універсального дизайну;
- поміркуйте, чи має універсальний дизайн місце в освіті та чому;
- наведіть приклади застосування принципів універсального дизайну під час надання освітніх послуг.

Відео для обговорення. [«Універсальний дизайн навчання: про що це, як це і чому це»](#).

Після перегляду відео зверніть увагу на відчуття учасників, наприклад, запропонуйте варіанти відповідей:

«Я почуваюся задоволеним / задоволеною,
бо дізнався / дізналася щось нове»

«Я почуваюся добре, бо вже роблю це на уроках»

«Я хочу спробувати робити це у своєму класі»

«Я хочу дізнатися про це більше»

Додаткова інформація. Універсальний дизайн — це дизайн будь-чого (міста, послуги, предмета), щоб було зручно кожному з нас.

Забезпечення універсального дизайну в освіті стало міжнародним зобов'язанням нашої держави з часу ратифікації у 2009 році Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, але цей дизайн є однаково корисним для всіх.

У Законі України «Про освіту» визначено термін «універсальний дизайн у сфері освіти». Це дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їхню максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну.

Правильний підхід у використанні універсального дизайну в освіті:

- значно зменшує потребу в додаткових адаптаціях чи модифікаціях для здобувачів освіти;
- руйнує стереотипи й змінює підходи до навчання;
- змінює освітній процес і середовище, а не дитину;
- підтримує гнучкість навчальних програм, передбачає різні методи та засоби для навчання й оцінювання результатів.

Мета УДН — ефективно залучати всіх дітей до освітнього процесу, зокрема дітей з інвалідністю, бо вони є тією групою, яка найбільш вразлива до того, аби бути вилученою з освітнього процесу чи опинитися поза освітнім процесом.

Дотримуючись універсального дизайну в освіті, педагоги:

- визнають, що кожна дитина навчається по-своєму, і сприяють її індивідуальному розвитку;
- усувають бар'єри та надають підтримку;
- цінують багатоманітність.

УДН є одним з інструментів для розвитку інклюзивного навчання, бо саме він дає вчителям більше можливостей для підтримки дітей із особливими освітніми потребами, при цьому не виокремлюючи їх серед інших учнів.

Квест 3.1. Як визначати цілі й перешкоди для учнів у навчанні

У цьому квесті автори теми зосередили увагу на тому, що мета й цілі уроку не мають бути формальними. Урок досягне результату лише тоді, коли цілі будуть конкретними, вимірюваними, реалістичними, обмеженими в часі, гнучкими, простими, зрозумілими для учнів і такими, що враховують передбачені вчителем або вчителькою навчальні перешкоди. Цифрові інструменти допоможуть вчителям долати різні типи перешкод для учнів у навчанні. Головне — розпізнати їх і розпочати використовувати.

Працюючи з матеріалами квесту, учасники шукають відповіді на такі запитання:

1. Якими можуть бути для учнів перешкоди в навчанні?
2. Як визначити гнучкі, прості й зрозумілі для учнів цілі уроку?
3. Які цифрові інструменти є корисними для подолання навчальних перешкод?

Перешкоди в навчанні негативно впливають на сприйняття, розуміння, засвоєння навчального матеріалу. Водночас із перешкодами варто говорити й про можливості та потреби учнів. Саме орієнтир на потреби та можливості є рушієм пошуку рішень для подолання перешкод.

Вправа

1. Уявіть, що ви їдете на машині. На що насамперед звернете увагу? Оберіть один варіант, який вам ближче:

- яка природа за вікном, будівлі, небо;
- яка музика грає в машині чи як гуде мотор, які звуки за вікном;
- який запах у машині, які на дотик сидіння, хочеться покермувати чи понатискати педалі та ін.

Ми по-різному сприймаємо інформацію. Ті, кому ближче відповідь 1, — візуали, 2 — аудіали, 3 — кінестети. Що це означає? Для того щоб сприйняти й запам'ятати інформацію, візуалу потрібно її побачити. Для нього важливі кольори, форми, шрифти, маркування тексту тощо. Аудіал сприймає інформацію передусім за допомогою слуху, тому для нього важлива інтонація, швидкість мовлення, мелодика, гучність. Кінестету складно нерухомо всидіти на одному місці, йому важливо спробувати предмети на дотик, щось ліпити, вирізати чи складати під час навчання.

Є люди, які часто оцінюють явища й предмети за їхньою корисністю та призначенням. Якщо перше, на що ви звернули увагу в машині, — це її марка та можливі витрати пального, а також розраховуєте, наскільки вам його може вистачити, вашою особливістю сприйняття інформації є її оцінювання (як, хто і яким чином може використати певну річ).

2. Поміркуйте:

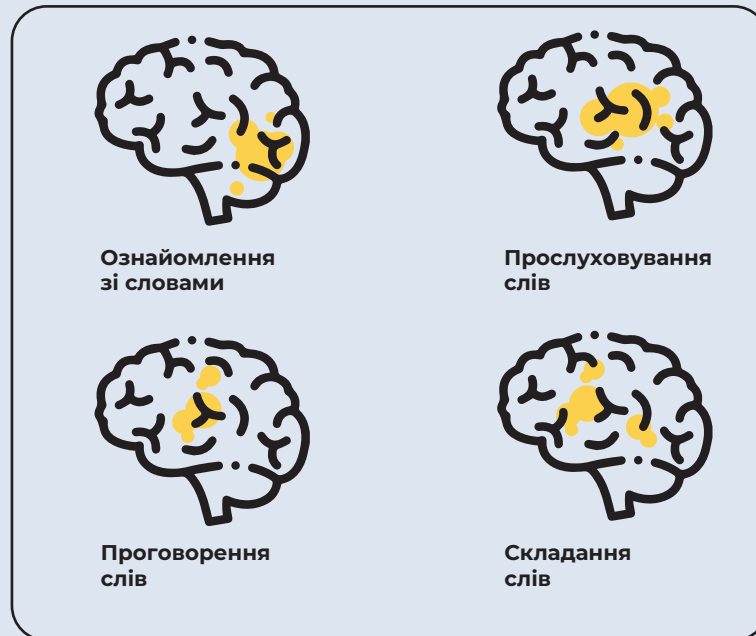
- Чи можливо чітко визначити тип сприйняття та чому?
- Чому під час планування та проєктування майбутнього уроку треба брати до уваги різні способи сприйняття, засвоєння та відтворення інформації учнями?

3. Розгляньте поради щодо навчання та доповніть їх власними прикладами.

Візуал	Аудіал	Кінестет
<p>Якщо в підручнику є картинки, звертайте на них увагу під час розповіді чи читання; якщо їх немає — спробуйте намалювати те, що необхідно запам'ятати чи зрозуміти.</p> <p>Проговорювання вголос допомагає мало — краще записувати на папері, малювати схеми, діаграми чи таблички.</p> <p>Якщо потрібно вивчити формулу, кілька разів напишіть її на аркуші паперу</p>	<p>Запорука виконаного завдання для аудіала — це тиша.</p> <p>Розв'язати задачу чи вивчити вірш допоможе приговорювання вголос.</p> <p>Часта зміна діяльності чи відволікання між різними справами — не на користь</p>	<p>Можливість випити води, фізкультхвилинка чи коротка розмова сприятимуть навчальній активності.</p> <p>Можливість потримати в руках об'єкт вивчення чи провести дослід сприятиме навчанню.</p> <p>Маніпуляції з предметами (перебирання, складання та ін.), які не пов'язані з тим, що вивчається, теж можуть впливати на ефективність</p>

Додаткова інформація. Розгляньте малюнок нижче. На ньому зображено інтенсивність роботи різних відділів мозку.

Навантаження на відділи
головного мозку

Усі люди сприймають і запам'ятовують інформацію по-різному. У кожного учня та учениці є свої особливості щодо сприйняття й засвоєння навчального матеріалу, тобто як мозок призвичаївся сприймати й опрацьовувати інформацію. Завдання вчителя та вчительки — надати різні можливості для активізації різних відділів мозку та представляти інформацію дітям, використовуючи всі канали сприйняття. Так, завдяки ретельному плануванню та проектуванню майбутнього уроку можна передбачити й зменшити чи уникнути частини перешкод. Саме в цьому й полягає сутність УДН.

Виклик. Багато педагогів скажуть про те, що УДН не розв'язує всіх проблем. І це абсолютно правильно. Вчителі можуть виявляти суттєві бар'єри в навчанні окремих учнів (чи груп учнів), навіть коли вони використовують у своїй практиці всі рекомендації з УДН чи значну частину з них. Є певний відсоток учнів, які потребують додаткової, інтенсивної чи спеціальної підтримки під час навчання.

Мають бути додаткові дії чи ресурси, які педагоги застосовують до окремих учнів чи до того матеріалу, з яким вони взаємодіють, щоб допомогти їм успішно виконувати навчальні завдання та соціальні ролі. Однак відсоток таких учнів буде значно меншим, якщо розпочинати з універсального дизайну.

Як додатковий ресурс запропонуйте учасникам перегляд [вебінару «Цифровий учитель та учні з особливими освітніми потребами: навчаємось, щоб навчати»](#).

Квест 3.2. Чому залученість учнів у навчання є важливою

У пропонованому квесті автори зосередилися на таких питаннях:

- Як відбувається навчання?
- Як ми навчаємося?
- Які є способи залучення учнів до навчання?
- Що означає принцип УДН щодо забезпечення варіативності способів залучення учнів до навчання й підвищення їхньої мотивації?
- Які цифрові технології можуть допомогти в підвищенні мотивації учнів до навчання?

У квесті продемонстровано стратегії і практики залучення для щоденного використання, які допоможуть учителям створити середовище, в якому більшість учнів будуть залучені від першого дня навчання до останнього. Залученість учнів можна розглядати як клей, який з'єднує всі аспекти їхнього навчання та зростання. Однак учителі стикаються з численними інтерпретаціями залученості учнів. Насправді складно коротко описати, як виглядає залученість, як вона вимірюється та як їй сприяти. Знайти рішення для покращення залученості до навчання ніколи не буває легко. Нерідко таких рішень потрібно кілька, і для різних учнів вони можуть бути різними.

Вправа. Щоб краще зрозуміти сутність залученості, розгляньте її окремі аспекти, наприклад, поведінковий, когнітивний, соціальний. Розуміючи та визначаючи різні аспекти залученості, ми можемо почати виявляти першопричини її відсутності. Ці зусилля можуть привести до кращого узгодження відповідної підтримки учнів у класі.

1. Продемонструйте учасникам поле з кількома аспектами залученості та обговоріть, із чим пов'язаний кожний аспект, які прояви має.
2. Запропонуйте учасникам навести конкретні приклади залученості учнів під час уроку (учасники можуть записати приклади на окремих аркушах).
3. Об'єднайте учасників у пари чи групи, аби поділитися прикладами та визначити аспект залученості.
4. Після повернення учасників у велику групу ініціюйте обговорення їхньої особистої залученості під час виконання цієї вправи (із чим вона була пов'язана, як проявилася тощо).

Залученість	Із чим пов'язана	Як проявляється	Приклад
Поведінкова	З безпосередньою участю	Через певні зусилля, наполегливість, увагу, дотримання правил і відсутність небажаної поведінки	
Когнітивна	З певним інвестуванням у навчання або інтересом	Через інвестування у навчання, зусилля в опануванні нових знань і навичок, а також використання стратегій навчання	
Соціальна	З емоціями та зобов'язаннями	Через ставлення до оточення, середовища, завдань тощо	

Важливо зазначити, що ці три аспекти залученості пов'язані між собою. Так, якщо учні мають добрі стосунки зі своїми вчителями й однокласниками та відчувають належність до своєї школи (емоційна залученість), вони, швидше за все, відвідуватимуть школу та братимуть участь у різних заходах у класі (поведінкова залученість). Згодом це може привести до більшої відданості та інвестування в їхнє навчання (когнітивне залучення).

Учні, які демонструють високий рівень поведінкової, емоційної та когнітивної залученості, швидше досягнуть успіхів у навчанні, матимуть міцніше відчуття зв'язку зі своєю школою та більш позитивне відчуття соціально-емоційного благополуччя.

Додаткова інформація. Взаємини між учителями та учнями є ключовим фактором для всіх типів залучення. Коли учні ладнають зі своїми вчителями, відчувають, що їх бачать і чують, є більше шансів, що вони демонструватимуть позитивні показники залученості. Уявлення вчителів про їхні стосунки з учнями також впливають на залученість учнів. Коли вчителі мають складні стосунки з учнем або ученицею та демонструють це (словесно, емоційно чи в інший спосіб), імовірно, учень або учениця також демонструватимуть ознаки відчуженості.

Ще одним важливим фактором для залученості учнів є рівень стресу та професійного вигорання вчителів. Якщо вчителі відчувають себе втомленими та емоційно виснаженими, їхні учні, швидше за все, демонструватимуть ознаки незалученості.

Благополуччя вчителів, підтримка та задоволення їхніх соціально-емоційних потреб надзвичайно важливо. Коли вчителі відчувають визнання та підтримку від керівників шкіл і мають позитивні стосунки зі своїми колегами, вони з меншою ймовірністю відчуватимуть високий рівень вигорання та емоційного виснаження.

Важливо поміркувати про практики та техніки, які допоможуть побудувати позитивні стосунки між учнями та вчителями, покращити почуття причетності учнів до класу та школи. Серед таких практик — СЕН. Постійне практикування СЕН сприяє формуванню безпечної емоційної основи для навчання учнів та професійної діяльності вчителів, поліпшує їхні взаємини

 (див. розділ 7 «Соціально-емоційне навчання»).

Зверніть увагу! Незалученість чи недостатня залученість у початковій школі може мати негативні наслідки в середній та старшій. Тому важливо міркувати про можливості залучення учнів у кризових умовах та сприяти йому на всіх рівнях освіти.

Розглядаючи тему залучення учнів, варто приділити увагу особливостям залучення під час онлайн-навчання та поміркувати про залучення учнів, які мають часті тимчасові перерви в навчанні чи повертаються до школи після значної перерви.

Квест 3.3. Як обирати гнучкі методи для досягнення цілей навчання

У цьому квесті автори приділили увагу таким питанням:

- Чому методи навчання мають бути гнучкими?
- Що таке скаффолдинг?
- Як обирати методи навчання, що відповідають принципам УДН?
- Які цифрові інструменти можна використовувати в різних методах навчання на основі УДН?

УДН заохочує вчителів використовувати методи й засоби, які забезпечують різні способи залучення, подання матеріалів й організації навчальної діяльності та самовираження учнів. Важливо регулярно оцінювати прогрес учнів через рефлексію, відгуки, зворотний зв'язок, щоб переконатися: обрані методи ефективні й відповідають учнівським навчальним потребам.

Обираючи методи навчання, треба пам'ятати про різні потреби учнів і прагнути забезпечити доступність, гнучкість, можливість обирати та ін.

Додаткова інформація. УДН не є засобом чи методом проведення уроку, який можна сліпо переносити з уроку в урок чи з класу в клас. Це спосіб мислення щодо навчальних цілей, матеріалів та стратегій, які відповідають потребам учнів. Застосовуючи УДН, вчителі використовують більше способів забезпечення чи підвищення доступу учнів до знань.

УДН стосується не стільки послідовності чи структури уроку, скільки планування та оцінювання (як рефлексії, зворотного зв'язку щодо реалізованого). Застосовування УДН означає передбачення видів діяльності та ресурсів на уроці, які надаватимуть учням різноманітні й значущі способи взаємодії та можливості для засвоєння матеріалу, що вивчається. Тобто лівова частка УДН припадає саме на планування.

Вправа

1. Запитайте вчителів, що означає для них планування уроків і які переваги воно має, чому й для кого воно важливе.

Більшість відповість, що планування уроку — це те, як учителі поєднують цілі навчальної програми з педагогікою та знанням конкретного предмета (чи галузі). Ймовірно, будуть різні думки, наскільки далеко вчителю слід планувати уроки — на урок наперед, на тиждень чи місяць.

Добре продумані плани уроків потребують часу та роздумів, але планування є хорошою інвестицією як для вчителів, так і для учнів:

- 1) ефективне планування уроків дає змогу вчителю трансформувати навчальну програму на навчальну діяльність, забезпечити доступність потрібних навчальних матеріалів та врахувати потреби учнів у навчанні;
- 2) ефективне планування уроків може сприяти успіху та благополуччю вчителя / вчительки, підвищуючи його / її впевненість у собі та вивільняючи більше простору для взаємодії з учнями.

2. Попрактикуйтесь у плануванні та кроках, які сприятимуть наповненості уроку на основі УДН.

Запитання для планування:

- Чого мають навчитися учні на уроці? Які цілі мені потрібно визначити, щоб відповідати конкретним потребам учнів?
- Як учні продемонструють, що вони вивчили саме те, чого їм потрібно було навчитись?
- Який мені потрібно взяти (створити) матеріал до уроку, щоб відповідати конкретним потребам учнів?
- Які попередні знання та вміння будуть важливі, щоб допомогти учням на цьому уроці?
- Яка лексика, представлена на уроці, може бути новою для учнів або потребує пояснення з попереднього уроку? Як учні розвиватимуть своє розуміння та застосування цієї лексики?
- Які вміння можуть бути новими для учнів або потребують пояснення з попереднього уроку? Як учні розвиватимуть своє розуміння та застосування цих умінь?

3. Після запитань перейдіть до кроків та наповніть їх практичними прикладами. Нехай учителі працюють індивідуально, а потім об'єднайте їх у групи, аби вони поділилися досвідом.

Практичні кроки

Крок 1.

Як мені почати урок, щоб повернути увагу учнів та активізувати їхні знання?

Крок 2.

Як я буду демонструвати матеріал, запланований на урок?

Як я можу поділитися цим матеріалом кількома різними способами?

Як мені налаштувати подання матеріалу, щоб відповідати конкретним потребам учнів?

Крок 3.

Як учні будуть практикувати та застосовувати своє розуміння та вміння?

Які є різні способи, щоб надати учням можливість взаємодіяти з матеріалом?

Як мені налаштувати діяльність, щоб відповідати конкретним потребам учнів?

Крок 4.

Як я повинен / повинна завершити урок, щоб учні залишилися на позитиві, надаючи мені необхідні докази про їхнє розуміння та вміння?

Додаткова інформація. Війна вплинула на всі сфери суспільного життя, в тому числі спричинила значні труднощі в доступі українських дітей до якісної освіти. Серед українських учнів є багато тих, хто пропустив навчання або тривалий період навчався не за українськими освітніми програмами. У багатьох дітей немає можливості відвідувати школу разом з іншими учнями, іноді навіть у дистанційному режимі. До більшості таких учнів можна застосувати термін «з особливими освітніми потребами» у його широкому розумінні. Тобто це діти, які потребують додаткової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення їхнього права на освіту. Здебільшого такий рівень підтримки надається силами закладу освіти та пов'язаний з УДН. Водночас для початку варто провести скринінг класу, щоб виявити сильні сторони та можливі прогалини в знаннях учнів та учениць. Корисним тут може бути діагностичне тестування для вимірювання й подолання освітніх втрат і розривів, яке розміщене на освітній вебплатформі «Всеукраїнська школа онлайн». Добірки тестів складаються з двох блоків — первинного та вторинного діагностичного тестування.

Автори-розробники рекомендують учителям провести первинне діагностичне тестування з учнями на початку навчального року. За підсумками тестування вчитель / вчителька отримує детальний звіт, який містить і загальну статистику успішності, і рекомендації, які теми потребують додаткового опрацювання з усім класом, а що

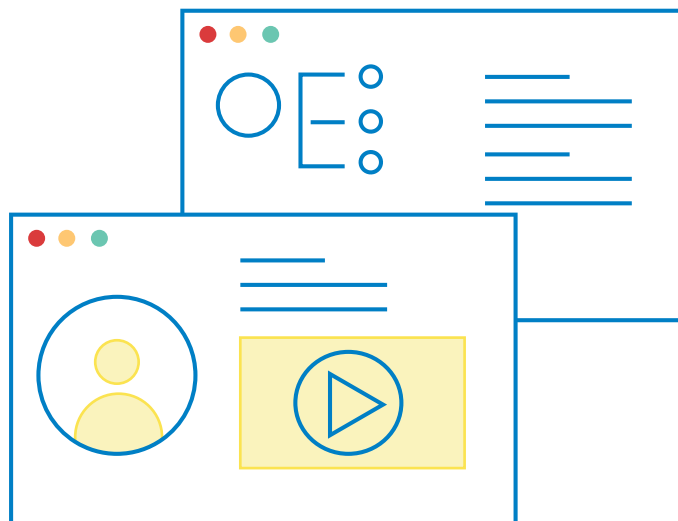

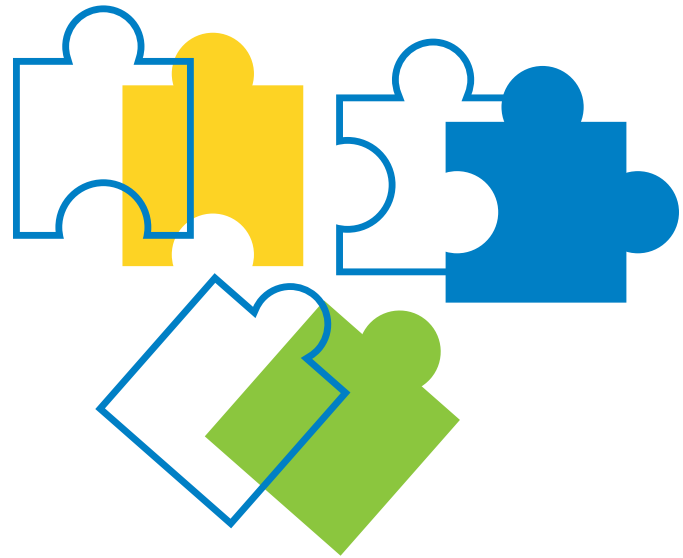
треба надолужити з окремими учнями. Також звіт зі своїми результатами отримує і кожен школяр / школярка разом із переліком посилань на матеріали, які слід опрацювати. Після проведеної роботи над прогалинами учням варто пройти вторинне діагностичне тестування, щоб з'ясувати, наскільки надолуження освітніх втрат було ефективним.

Детальніше про те, як користуватися тестами:

 [відео](#);

 [посібник «Огляд діагностичних тестів як освітнього ресурсу»](#).

Оцінювання в цифровому світі

Вивченню тем, пов'язаних з оцінюванням навчальних досягнень учнів, у курсах педагогіки бакалаврських програм із підготовки вчителів-предметників відводиться зазвичай менш ніж 10% навчального часу. При цьому особливості цифрового оцінювання в кращому випадку згадуються мимохідь. Часто вчителі у своїй повсякденній практиці застосовують оцінювання на інтуїтивному рівні, не особливо задумуючись про його природу, властивості, користь чи шкоду. З іншого боку, більшість учителів відчувають важливість оцінювання й демонструють стійкий інтерес до тих програм підвищення кваліфікації, у яких ідеться про оцінювання, особливо цифрове.

Насправді ця тема настільки широка й багатогранна, що заслуговує бути виокремленою в чималий курс або навіть цикл курсів. Це стає зрозумілим разом з усвідомленням того, що оцінювання є невід'ємною частиною будь-якого навчання й навчання без оцінювання можна порівняти з водінням автомобіля із заплющеними очима. Для досягнення цього розуміння дуже важливо сприймати поняття оцінювання не як виведення балів, а як рефлексію, зворотний зв'язок. Із цього погляду українським педагогам легше, ніж їхнім англомовним колегам, оскільки в українській мові поняття оцінювання є надзвичайно широким за змістом. Людина, яка стоїть на пішохідному переході й бачить, що зелене світло горітиме ще кілька секунд, оцінює свої шанси дістатися протилежного боку вулиці за цей час. Комп'ютерна програма адаптивного тестування після кожної відповіді учня / учениці виконує складні обчислення, щоб обрати з банку тестових завдань те, яке найбільше підходить для оцінювання саме цього учня / учениці, і зупиняється лише тоді, коли *похибка оцінювання* стає прийнятно малою. Як бачимо, одним і тим же терміном можна позначати як інтуїтивну реакцію на обставини, так і процес, близький до вимірювання фізичних величин спеціальними інструментами. Важливим у педагогіці є і те, і інше.

З огляду на ці обставини тема оцінювання в курсі «Цифровий учитель» подається більш широко, ніж того вимагають межі цифрової педагогіки: значну частину матеріалу присвячено поняттю оцінювання як такого, а також формульованню оцінюванню (оцінюванню для навчання).

Зверніть увагу! Підхід до оцінювання як до порівняння дає змогу звести до єдиної системи координат такі різні види оцінювання, як нормо-, критеріально- і прогрес-орієнтоване оцінювання (позначення, поширені в україномовній літературі; натомість радимо вживати терміни: «критерійно орієнтований», «нормоорієнтований», «прогрес-орієнтований»).

Також важливими в питанні оцінювання вважаємо перестороги, пов'язані з надмірними узагальненнями, до яких призводить згортання результатів навчання учня / учениці чи групи учнів до єдиної оцінки у вигляді числа.

Центральними питаннями теми «Оцінювання в цифровому світі» в курсі є оцінювання для навчання й оцінювання в межах УДН. А таке важливе практичне питання, як комп'ютерне тестування, на наш погляд, не може вважатися тут достатньо розкритим, принаймні для тих учителів, які не застосовують

підходи універсального дизайну у своїй діяльності. Причина полягає в тому, що УДН не передбачає для комп'ютерного тестування тієї ролі, яка відводиться йому в навчанні, заснованому на традиційних підходах, оскільки наголос робиться на тому, що учень / учениця як експерт / експертка з навчання самостійно обирає способи вираження результатів свого навчання і тому саме поняття завдання сильно трансформується.

Що в цій темі є важливим і водночас може виявитися складним?

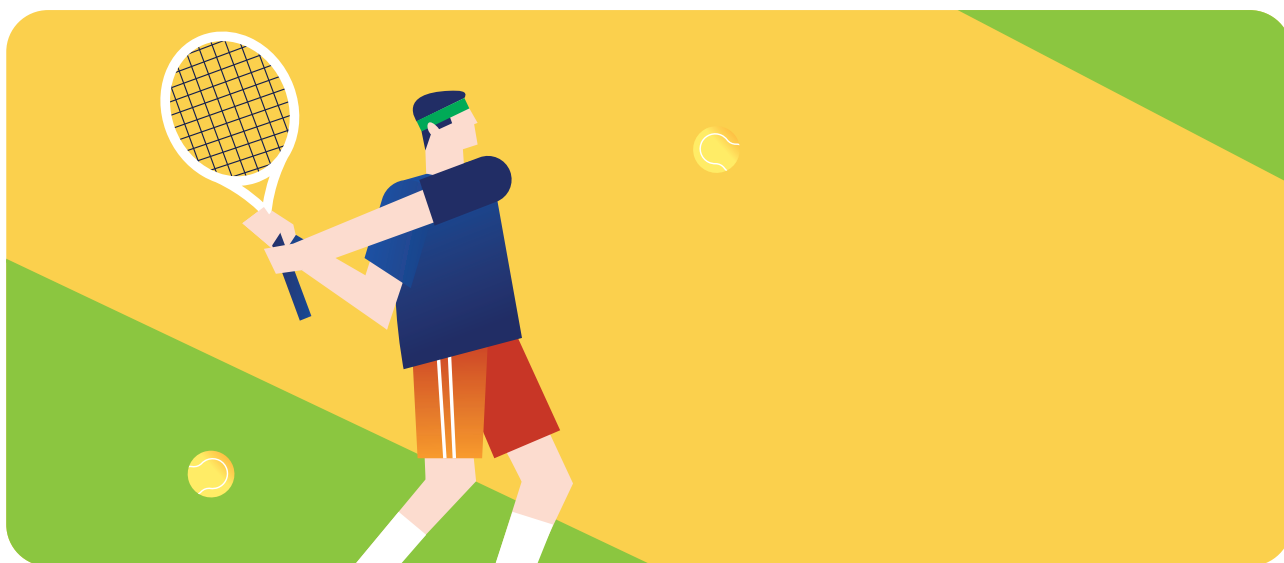
Самовираження учня / учениці. Те, що УДН, на який орієнтується курс «Цифровий учитель» загалом, є доволі революційним підходом у педагогіці, може призвести до певних складнощів із розумінням деяких понять і ідей, пов'язаних з оцінюванням. Безперечно, найбільш несподіваною з погляду традиційного навчання може виявитися пропозиція відмовитися від завдань як засобу оцінювання в тому сенсі, що кожне завдання не має бути інструментом отримання окремого, часто дрібного, свідчення на користь очікуваного результату навчання.

Вираження результатів навчання, як і добір способів зробити це, покладається на самого учня / ученицю. Простота цієї радикальної ідеї дуже оманлива. Насправді вона виходить із неочевидного припущення, що учень / учениця є експертом / експерткою з навчання. Уся струнка конструкція УДН завалиться, якщо вам не вдалося розвинути в учнях уміння навчатися. Тому важливо розуміти, як саме УДН пропонує розвивати в учня / учениці здатність навчатися. Стосовно оцінювання (а отже, і навчання загалом) цей підхід добре ілюструється метафорою з GPS: щоб успішно дістатися цілі, потрібно розуміти, у чому вона полягає, і знати шлях. Мало кермувати автомобілем із розплющеними очима — потрібно також знати, куди ти їдеш і якою дорогою туди можна дістатися. Інший важливий аспект цього вміння — здатність усвідомлювати й усувати бар'єри, що виникають на цьому шляху.

Оцінювання для навчання. Метафору з GPS часто використовують для пояснення ідеї формувального оцінювання або, як його ще називають, оцінювання для навчання (щоб відрізнити від оцінювання навчання, яким є здебільшого підсумкове оцінювання, і оцінювання як навчання, до якого зараховують самооцінювання і взаємооцінювання). Ми вважаємо, що найкращим способом зрозуміти суть формувального оцінювання є спроба обійтися без балів і вербальних дескрипторів рівнів, які цими балами позначаються. Вчитель або вчителька допомагає учню / учениці усвідомити, у чому він / вона помиляється, що робить не так, чого не робить і як виправляти помилки. Цей підхід добре ілюструється прикладами, які легко візуалізуються. Уявіть собі, скажімо, як тренер говорить тенісисту, що для кращого замаху потрібно трохи більше відставити ногу й розвернути корпус. Тут і оцінювання відбулося (слабкий замах), і шлях досягнення кращого результату запропоновано.

Важливо навчитися розрізняти рівні зворотного зв'язку (*рівні завдання, процесу, регулювання, особистісний*). Для кращого розуміння різниці між рівнями слухачам дуже корисно знайти приклади із своєї власної вчительської практики. Радимо ретельно продумати застереження щодо використання зворотного зв'язку на особистісному рівні. З одного боку, зворотний зв'язок цього рівня трапляється найчастіше. З іншого, із ним пов'язано стільки різноманітних застережень, що загальна порада щодо застосування цього рівня може формулюватися як категоричне: «Просто уникайте!».

Найскладнішим для розуміння й водночас дуже корисним для глибокого усвідомлення формувального оцінювання є, на нашу думку, наведений в курсі перелік ознак зворотного зв'язку, що спрямовує учнів до майстерності (*релевантність, конструктивність, доступність, наслідковість, своєчасність*). Як і у випадку з рівнями зворотного зв'язку, радимо якомога повніше ілюструвати ці ознаки прикладами, краще з практики самого слухача або слухачки програми.

Оперування числами. Зазвичай учителі думають, що добре розуміють поняття шкали оцінювання. Це відбувається тому, що вони здебільшого уявляють її як лінійку з рівномірно розташованими поділками і приписують балам усі властивості чисел. Таких учителів важливо переконати в тому, що числа тут є, швидше, зручними позначками для рівнів досягнень, кожен із яких описується звичайною мовою в термінах компетентностей, знань, умінь, навичок. У цьому сенсі шкалу оцінювання не варто вважати інтервальною, вона є порядковою. З цього випливають і непорозуміння, пов'язані з інтерпретацією таких чутливих для розподілів даних характеристик, як середній бал.

Тести. Початківцям важко зрозуміти, чому фахівці з тестування призначають по одному балу і для легких, і для складних завдань тесту, натомість приділяючи основну увагу правильному балансу кількості таких завдань. Ідея надавати більшої ваги більш важливим або більш складним завданням є не дуже продуктивною. Набагато важливіше подбати про правильне покриття завданнями тесту цільової предметної галузі та прийнятного інтервалу складності (краще одночасно із застосуванням однієї з класифікацій рівнів когнітивної діяльності, наприклад, таксономії Блума).

Використання цифрових інструментів оцінювання. Традиційно під комп'ютеризованим оцінюванням розуміють передусім автоматизоване тестування. Якщо брати такий погляд як відправну точку для розвитку розуміння цифрового оцінювання, то варто придивитися до тих додаткових можливостей, які є в системах комп'ютерного тестування, але часто ігноруються користувачами. Йдеться про автоматизовані підказки, фідбеки й коментарі. В курсі як приклад згадується середовище «Formative», яке демонструє ідею поєднання традиційного тестування з посиленням зворотним зв'язком.

Мабуть, найбільш яскравим прикладом є поєднання звичайного завдання на вибір із можливістю для учня / учениці прокоментувати свій вибір текстом, голосом чи навіть відео. На перший погляд, таке поєднання може здатися кумедним, оскільки завдання на вибір однієї правильної відповіді уособлює «все погане», що несуть у собі тести, а мультимедійний зв'язок між учнем або ученицею і вчителем — «усе добре, що є у віддаленому режимі навчання». Якщо є можливість відповісти голосом чи показати відео, то навіщо радіокнопки? Відповідь, звісно, та сама, що й завжди: автоматизація оцінювання й обліку балів, лаконічність сповіщень, а часто ще й автоматизоване прийняття рішень за результатами цього обліку. Ці можливості продемонстровано на прикладі середовища «Formative», незважаючи на те що відповідний функціонал працює лише за платного доступу.

Орієнтація лише на безкоштовне програмне забезпечення не дає змоги педагогу бачити повністю стан справ у цифровій педагогіці. Часто, щоб знайти щось для себе корисне в морі цифрових продуктів, треба чітко уявляти, що саме ви шукаєте. Крім того, галузь розвивається дуже динамічно, і багато з тих можливостей, за які раніше потрібно було платити, із часом стають доступними безоплатно.

Крім доступності, істотним бар'єром залишається мова інтерфейсу цифрових засобів. Більшість програм мають англomовний інтерфейс. Локалізація інструментів українською мовою навряд чи коли-небудь встигатиме за

динамікою ринку, тому можна поради вивчати англійську мову на достатньому для управління програмами і їхніми налаштуваннями рівні.

Поради щодо використання контенту теми в різних програмах підвищення кваліфікації

Розглянемо можливості використання теми «Оцінювання в цифровому світі» курсу «Цифровий учитель» для програм підвищення кваліфікації з дотичною тематикою. Ймовірно, це програми, присвячені:

- загальним питанням оцінювання;
- цифровому оцінюванню;
- освітнім вимірюванням;
- УДН;
- предмету викладання.

Варто пам'ятати, що курс «Цифровий учитель» розрахований на самостійне проходження. Слухач або слухачка має можливість лише комунікувати з іншими слухачами в спільноті в соціальній мережі «Фейсбук». Якщо вашими програмами підвищення кваліфікації педагогічних працівників передбачена фасилітація / модерація досвідченим викладачем, то рекомендується якомога повніше використовувати коментування, обговорення, дискусії й інші види комунікації, які, залучаючи слухачів через звертання до їхнього власного досвіду, дадуть їм змогу легше й глибше зануритися в тему.

Квест 4.1. Осмислення оцінювання: чого ми могли не знати про традиційні практики оцінювання

Загальні зауваги. Матеріали цього квесту добре підходять передусім для програм із загальних питань оцінювання. Однак у цьому курсі вони не відіграють самостійної ролі, а покликані підготувати слухачів до кращого сприйняття викладених у наступних кроках ідей, які можуть виявитися відносно новими й незвичними. Ці відносно нові ідеї зосереджені навколо тлумачення цифрового оцінювання не як простої комп'ютеризації методів і підходів традиційного оцінювання учнів у класі, а як способу зробити навчання більш ефективним для кожного учня / учениці. Йдеться передусім про підхід УДН і можливості для самовираження учня / учениці, формувальне оцінювання, само- і взаємооцінювання в його межах.

Крок 4.1.1. Що ховається за оцінками? З огляду на сказане вище слухачам одразу пропонується подивитися на «заяложені» поняття традиційного

бального оцінювання через дещо несподівані сюжети вступного діалогу та інтерактивної вправи «Що не так?». Варто до цієї вправи додати обговорення, у якому запропонувати слухачам поділитися власними історіями про непорозуміння, пов'язані з оцінками. В курсі ця вправа веде до розгляду оцінювання як порівняння.

Далі викладено погляди на оцінювання, які зазвичай слугують вступом до теми освітніх вимірювань як виду психометрії із застосуванням традиційної біхевіористської термінології (латентна характеристика особи, тест, стимул, реакція, різниця між типовою та оптимальною поведінкою).

Якщо передбачається більш повний виклад теми тестування й освітніх вимірювань, слід поцікавитися, чи володіють слухачі мінімальними знаннями з математичної статистики й психометрії, і, якщо необхідно, надати відповідні відомості. Недостатня підготовка із цих питань є найбільшим бар'єром на шляху до опанування апарату освітніх вимірювань.

Крок 4.1.2. Чому оцінки можуть стати перешкодою? На цьому кроці розглядаються ситуації, коли бальні оцінки можуть стати бар'єром у навчанні. Йдеться передусім про загрозу зміщення мети навчання учня / учениці в бік заробляння оцінок. Також розглянуто деякі практики оцінювання, які можуть виявитися в певних ситуаціях шкідливими: підрахунки середніх балів і відсотків успішності, використання нуля як оцінки.

Оскільки в курсі «Цифровий учитель» є окрема тема, присвячена психоемоційному розвитку учнів, тут опускається висвітлення оцінювання як найбільшого джерела стресу. Рекомендується обов'язково включати розгляд цієї проблеми й можливі шляхи її подолання до тих програм підвищення кваліфікації педагогічних працівників, у яких ідеться про загальні питання оцінювання та/або емоційне здоров'я учнів.

Квест 4.2. Переосмислення оцінювання: як перейти до оцінювання ВСІХ учнів ДЛЯ навчання

Зверніть увагу! Виділення слів «ВСІХ» і «ДЛЯ» в назві квесту може слугувати ключем для розуміння основної ідеї переосмислення оцінювання: зрозуміти й поєднати підходи формульованого оцінювання («для») та УДН («всіх»). Формульоване оцінювання може розглядатися в програмах підвищення кваліфікації педагогічних працівників і без універсального дизайну. Уявити ж курси з універсального дизайну без згадки про формульоване оцінювання навряд чи можливо.

Крок 4.2.1. Що таке оцінювання для навчання? У відеолекції, присвяченій формульованню оцінюванню, згадується стаття П. Блека і Д. Вільяма «Всередині чорної скриньки: підвищення стандартів через оцінювання в класі», яка свого часу наробила багато галасу. Історія із цією статтею особливо цікава тим, навколо чого розгорнулася дискусія в суспільстві. Стало очевидним, наскільки уявлення про оцінки як про основний стимул до навчання укорінені в головах обивателів. Варто звернути увагу на ці уявлення й аргументи за і проти, оскільки вони повернулися в наш час у модній обгортці ігрофікації навчання (принаймні тієї його частини, що побудована на балах, бейджах і таблицях лідерів). Живучість ідеї змагальності як рушія навчання свідчить про те, що вона все ж спрацьовує в умовах, коли учням нудно просто навчатися.

Інші застереження щодо формульованого оцінювання теж не втрачають своєї актуальності: обсяг роботи для вчителів; потреба в додатковому професійному розвитку; об'єктивність; наголос на процесі, а не на результаті; інтеграція із системами оцінювання. Оскільки всі вони справедливі певною мірою, важливо намагатися зрозуміти, що саме цифровізація допомагає ефективно їх долати. Рекомендується обговорювати зі слухачами програми підвищення кваліфікації конкретні шляхи подолання проблем, пов'язаних із впровадженням формульованого оцінювання, шляхом використання цифрових інструментів.

Радимо звернути увагу на те, чому у відео такі види оцінювання, як само- і взаємооцінювання, теж зараховують до формульованого. Їх часто розглядають окремо, позначаючи терміном «оцінювання ЯК навчання». Також формальні підходи до оцінювання не завжди спрацьовують і можуть навіть давати негативні результати. Корисно проілюструвати цю тезу додатковими прикладами.

Крок 4.2.2. Як правильно планувати й проводити оцінювання? У презентації до цього кроку спочатку наведено практичні поради щодо застосування формульованого оцінювання та визначено ознаки ефективного зворотного зв'язку. Далі ми переходимо від формульованого оцінювання до оцінювання загалом, залишаючи у фокусі підхід УДН. Презентація, як і весь цей квест загалом, має чітку практичну спрямованість і побудована навколо трьох порад:

забезпечте кілька варіантів для демонстрації знань та навичок;

залучайте учнів до оцінювання власного прогресу в навчанні;

часто застосовуйте формульоване оцінювання.

Кожна порада супроводжується коротким поясненням і переліком доступних цифрових інструментів для її реалізації.

Ця презентація є дуже лаконічною, і демонструвати її без попереднього введення в теоретичні основи універсального дизайну не варто, інакше слухачі будуть дезорієнтовані. Як можна дозволити учням демонструвати результати свого навчання різними способами? Хіба вони вміють це робити? Де тут

справедливість, адже вона мала забезпечуватися стандартизацією умов, у яких відбувається оцінювання? Де тут звичні вправи й задачі, де комп'ютерне тестування? Як можна довіряти результатам само- та взаємооцінювання учнів? Подібних питань має виникнути багато.

Оскільки слухачі навряд чи мають достатньо досвіду реалізації цих нових підходів, важливо спонукати їх порівнювати свою повсякденну практику оцінювання із запропонованою, усвідомлювати бар'єри, які неодмінно виникнуть на шляху переходу від своїх усталених дій до нових, і на основі цього аналізу побудувати особистий план трансформації оцінювання. І, звісно, обмінятися планами з іншими слухачами.

Квест 4.3. Інструменти для оцінювання в цифровій педагогіці

Загальні зауваги. У попередньому квесті вже наведено приклади конкретних цифрових продуктів, які можна застосовувати для оцінювання, і слухачі почули, ймовірно, дещо несподівані пропозиції щодо набору інструментів оцінювання, оскільки навряд чи сприймали багато з відомих їм видів комп'ютерних програм як засоби саме для оцінювання. У цьому квесті належну увагу надано більш традиційним засобам, зокрема, тим, що вбудовані в популярні системи управління навчанням, тому матеріали цього квесту стануть у пригоді в усіх програмах підвищення кваліфікації педагогічних працівників, пов'язаних із цифровізацією оцінювання.

Крок 4.3.1. Яким арсеналом цифрових інструментів оцінювання володіють сучасні педагоги? Важливо розуміти, що діяльність педагога, пов'язана з оцінюванням, є доволі різноманітною. Її корисно розбити на етапи, такі як виготовлення оцінювальних матеріалів, доведення їх до учнів, власне оцінювання (можливо, зі своїми етапами), надання зворотного зв'язку та ін. Інший бік різноманітності — ступінь цифровізації процесів: від використання комп'ютерних програм для допоміжних дій, таких як підготовка чеклістів у текстовому редакторі, до застосування високо спеціалізованого програмного забезпечення на зразок системи адаптивного тестування. Інші особливості — автоматизоване чи ручне виставлення оцінок, хто є оцінювачем — учитель, учень, учениця чи їхні однолітки. Розгляд цих загальних аспектів спонукає слухачів підходити до вибору цифрових інструментів оцінювання системно, а не на основі хаотичних знань про окремі корисні інструменти. Зокрема, важливо зсунути акценти з опанування конкретного інструменту, що зазвичай не є надто складним завдяки високому рівню інтуїтивності користувацького інтерфейсу сучасних програм і рівню загальної комп'ютерної грамотності педагогів, що зростає, на обізнаність із тим арсеналом можливостей, яким володіють ці інструменти станом на зараз загалом, щоб бути здатними шукати потрібний інструмент за сформульованими наперед потребами й вимогами.

Крок 4.3.2. Як за допомогою цифрових інструментів оцінювання втілювати підходи УДН? За браком часу конкретні інструменти в цьому квесті курсу

«Цифровий учитель» розглядаються лише з погляду їхньої застосовності до УДН. Зокрема, для середовища «Formative», яке за своєю суттю можна зарухвати до програм тестування, висвітлюються саме ті можливості, які здатні перетворити тест на інструмент формувального оцінювання. Як зазначено вище, для полегшення сприйняття цього слухачами слід акцентувати їхню увагу на таких загалом стандартних, але рідко вживаних можливостях тестових середовищ, як підказки, автоматизовані фідбеки, вподобайки й довільні коментарі з боку учня або учениці та вчителя. Ще один вартий уваги аспект — своєчасність зворотного зв'язку, який у випадку використання комп'ютерних програм означає можливість взаємодії між учасниками освітнього процесу в реальному часі (наприклад, яскравим представником такого класу програмного забезпечення для оцінювання є «Mentimeter»).

Вище йшлося про застосовність до оцінювання комп'ютерних середовищ, які, на перший погляд, не мають такої спеціалізації, наприклад, програм для виготовлення презентацій. Нагадаємо, що йдеться про підхід УДН, де презентація — один із природних способів представлення учнем або ученицею результатів свого навчання, а отже, продукт, можливостями якого, з одного боку, повинен добре володіти учень або учениця (як експерт / експертка з навчання!), щоб досягати якомога повнішого самовираження, а з іншого боку — вчитель / учителька, щоб правильно це оцінювати.

Зверніть увагу! Зосередившись у курсі «Цифровий учитель» на радикальних із погляду новизни ідеях УДН, ми вимушено випустили з поля зору багато цікавих і важливих тенденцій розвитку цифровізації освіти загалом й оцінювання зокрема. До програм підвищення кваліфікації педагогічних працівників, пов'язаних із цифровими технологіями оцінювання, настійно рекомендуємо включати загальні огляди або поглиблене вивчення окремих тенденцій, серед яких:

- адаптивне оцінювання;
- використання штучного інтелекту;
- ігрофікація (ігрові елементи в оцінюванні);
- мікросертифікація;
- неперервне оцінювання;
- аналітика навчання.

Дві із цих тенденцій — ігрофікація й аналітика навчання — досить повно висвітлені в темі курсу «Цифровий учитель», присвяченій управлінню класом, і про них йдеться у відповідному розділі цього путівника. Інші тенденції добре представлені в інтернеті.

Цифрова комунікація та взаємодія в освітньому процесі

Обмежені можливості до комунікації часто вважають слабкою стороною цифрового навчання. Наскільки закид є справедливим і що із цим робити, а також чому якісна взаємодія (і в реальному світі, і в цифровому) є надважливою — обговоремо разом з Ольгою Барною в темі 5.

Квест 5.1. Як будувати стосунки між учителями та учнями в цифровому середовищі

Основне завдання цього квесту — сформувати розуміння й цінності, за яких здорові стосунки, коли учасники освітнього процесу ставляться один до одного з повагою, немає домінування, але є авторитет, немає примусу влади, а є довіра, — основа, без якої ефективно навчання неможливе.

Для обговорення питання здорових стосунків запропоновані проблемні ситуації. Зберігають актуальність коротке симуляційне відео [CGI Animated Short Film: «Bruised» by Rok won Hwang, Samantha Tu | CGMeetup](#) та [емоційний виступ Рити Пірсон на TedX](#) (можна скористатися автоматичним перекладом субтитрів, якщо сприймати англійською складно).

Щоб резюмувати важливість здорових стосунків між учителями й учнями, описати наукове підґрунтя таких тверджень і з'ясувати, якими бачать ці самі здорові стосунки різні учасники освітнього процесу, в курсі запропоновано відео «Що таке здорові стосунки та як їх будувати в освітньому процесі» (квест 5.1, крок 4). Відео ґрунтується на наукових дослідженнях і описує, як змінюється взаємодія і її значення залежно від віку учнів, що впливає на якість стосунків учителя / учительки й учнів, а також як доброзичливі стосунки створюють відчуття безпечного освітнього простору, чому впливають на мотивацію учнів і їхні результати навчання і є запорукою успіху й добробуту. Звірити розуміння здорових стосунків із реальною практикою допомагає завдання на спостереження за ситуаціями (крок 5). Крок 6 надихає руйнувати стереотипи, виходити за межі звичних моделей задля кращої взаємодії. Відео про вчителів-тіктокерів є яскравим прикладом, коли в результаті виграють обидві сторони: і вчитель / учителька, і учні. Обговорити інші успішні приклади, коли нестандартні дії вчителя / вчительки сприяли налагодженню хороших стосунків у класі, можна в [спільноті сучасних учителів](#).

Тож здорова взаємодія — це одна з базових умов, оскільки тільки завдяки їй кожен відчуває себе в безпеці. Педагогіка партнерств — це про відносини без зверхності, стосунки на основі авторитету й довіри.

Оскільки для теми здорових стосунків в освітньому процесі важливими є щирість і залученість учителів, успішно пройденим цей квест можна вважати тільки тоді, коли учасники не лише визнають корисність здорових стосунків з учнями, а й проявлятимуть готовність стати лідерами у вибудові таких стосунків.

Під час реалізації цієї теми ви можете зіштовхнутися з низкою труднощів. Деякі з них ми спробуємо спрогнозувати й запропонувати моделі реагування для опрацювання цих труднощів. Розуміючи складність групових процесів взаємодії та неможливість вичерпного прогнозування, враховуючи попередній досвід проведення навчань із подібної тематики, можемо запропонувати кілька стратегій на випадок ворожого, дещо агресивного ставлення учасників до теми.

Якщо учасники (декілька або більшість) демонструють ворожість до пропонуваної теми, можуть допомогти такі рекомендації:

1. Звузьте тему обговорення, сфокусуйте. Доброзичливі, здорові стосунки — вдячна тема для узагальнених абстрагувань, що не сприятиме порозумінню.

Різні учасники групи можуть по-різному тлумачити саме поняття «здорові стосунки». У такому разі можна запропонувати шлях від супротивного: які стосунки точно не є здоровими (можна на березі домовитися, що в приклади «як не можна» варто брати лише ті ситуації, свідками яких учасники були або могли б бути).

Ще більше сфокусувати обговорення може вправа, в якій пропонується перерахувати фрази, які не можна говорити вчителів / вчительці, наприклад: «Дзвінок для вчителя, а не для учнів», «А голову ти свою не забув?».

2. Додайте інструменти. Комунікативні уміння й навички, зокрема, активне слухання й ненасильницька комунікація, важливі для побудови доброзичливих стосунків. Якщо є запит аудиторії, цей квест можна розширити вправами на конструктивну екологічну комунікацію.

Можна запропонувати розробити чекліст, наскільки доброзичливі стосунки у слухачів із учнями.

3. Здивуйте. Цілком можливо, що для просування ідей педагогіки партнерства тренерів доведеться вдатися до незвичних стратегій. Це може бути рольова гра, програвання навчальних ситуацій буде корисним і для створення доброзичливої атмосфери, і для виявлення побоювань.

4. Сформууйте яскраве переживання. Використайте особистий досвід учасників і досвід групи, наприклад, які моменти під час роботи групи сприяли налагодженню доброзичливої атмосфери, а які, навпаки, викликали настороженість.

Квест 5.2. Як побудувати місточок між учителем / учителькою та учнем або ученицею

Цей квест присвячений порадам, як вибудувувати здорові стосунки між учителем / учителькою і учнем або ученицею. Стратегії здорових стосунків — щирість (будьте собою), доступність, уважність до учнів (пізнавайте своїх учнів, слухайте їх), подавайте хороший приклад і будуйте партнерські стосунки (що означатиме взаємну повагу). Спостереження за цими стратегіями подано у вигляді інтерактивного завдання, після чого запропоновано декілька вправ на побудову глибшого взаєморозуміння в класі та огляд обставин, які цьому сприятимуть, і цифрових інструментів, які допоможуть в організації.

Погляд на учня / ученицю як активного учасника / учасницю навчання розкривається у відео «Навчання на основі запитів» (Inquiry Based Learning). Відео описує реалізацію навчання на основі запитів, необхідні для нього умови та типи запитань і пропонує алгоритм організації. Поділитися своїм досвідом використання навчання на основі запитів можна в [спільноті сучасних учителів](#).

Ще одна технологія — навчання на основі дизайну. У світі FIDS⁹ (Feel, Imagine, Do and Share) відома як технологія, що використовується для організації процесу спільної творчої взаємодії та допомагає учням знайти інноваційні рішення проблем і викликів. Ознайомлює з технологією інтерактивна вправа (крок 5), а поділитися враженнями пропонуємо в [спільноті](#).

Активність учнів крок за кроком спрямовується від активності на уроці, активності в громаді до активності ширшої. Розуміння цілей сталого розвитку й причетності до їхньої реалізації формується зі школи, цьому присвячено крок 6.

Хто такі учні-експерти — розмірковуємо в останньому кроці цього квесту. Учні-експерти умотивовані, обізнані, відповідальні, цілеспрямовані й готові взяти відповідальність за своє навчання. Учні-експерти — не те саме, що зразкові учні-відмінники, а в чому різниця, дізнайтеся з відео «Універсальний дизайн навчання. Учні-експерти».

⁹ Allende N., Luttenberg R. S. FIDS for kids: Empowering children through design. LearnXDesign 2021 : conference proceedings. September 2021. URL: <https://dl.designresearchsociety.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1269&context=learnxdesign>.

Управління класом: успішні стратегії, цифрові інструменти

Атмосфера в класі і взаємини між учителем / учителькою і учнем або ученицею. Для обговорення ефективних стратегій можна використати тему *дружби між учителем / учителькою і учнем або ученицею*. Ця тема допоможе сформувати розуміння необхідності позитивного, неупередженого ставлення до учнів, з одного боку, та важливості зберігати кордони, з іншого. Важливо бути турботливим, доброзичливим, чуйним.

Також обговорення можна побудувати навколо тези, що *для управління класом потрібні не правильні правила, а правильна взаємодія*. Ця тема допоможе обговорити важливість правил як запоруки безпечного й прогнозованого середовища, але управління класом охоплює вже наступний крок — встановлення ефективної взаємодії.

Дисципліна в класі — не те саме, що управління класом. Для того щоб розвести поняття «дисципліна» й «управління класом», пропонуємо роботу в групах за таким алгоритмом: визначити характеристики ефективного управління класом (мозковий штурм), а потім кожну характеристику оцінити за безпосередньою впливовістю. Важливо сформувати розуміння, що ефективне управління класом не зводиться до дисципліни на уроці, оскільки тиша на уроці сама по собі не свідчить ні про зацікавленість учнів, ні про їхню включеність у навчання. Перевірити, наскільки ефективним є управління класом, можна за такими запитаннями:

- Чи були на уроці заходи, щоб заповнити час?
- Чи корелюють види навчальної діяльності з навчальними цілями уроку і чи очевидним є цей зв'язок для учнів?
- Чи є вправи / завдання, які можуть стосуватися інтересів учнів?

Концепція «Чотирьох стилів навчання»¹⁰. Пропонуємо провести таку вправу. Учасники поділяються на чотири групи, кожній призначається певний стиль навчання й дається завдання запропонувати відповідний приклад. Кожна група презентує свій кейс (із власного життя, спостереження або модельовану ситуацію) і коментує, з чого видно, що освітній процес тут реалізувався в певному стилі.

¹⁰ Harry K. Wong, Rosemary T. Wong. *The First Days of School: How to Be an Effective Teacher*, 1997. P. 17 (chapter 1).

Стилі навчання:

- 1. Фантазія.** Для того щоб бути успішним учителем / учителькою, достатньо підтримувати хорошу комунікацію з учнями. Розвага стає стратегією навчання.
- 2. Вживання.** Успіх уроку вимірюється зайнятістю учнів і дисципліною. Учитель / учителька обирає завдання, варіює їх, щоб утримати увагу учнів і зайняти різними видами навчальної діяльності: відео, завдання... — усе, щоб у класі було тихо.
- 3. Майстерність.** Успішність освітнього процесу вчителі вимірюють успіхами учнів. Учитель / учителька шукає навчальні практики, які б відповідали інтересам учнів, підсилили б їхні слабкі сторони й допомогли розвивати здібності.
- 4. Вплив.** Діяльність учителя / учительки впливає на цінності учня / учениці, формує життєву позицію.

Завершується вправа розташуванням цих чотирьох стилів за рівнем майстерності і визначенням показників для цифрового уроку: I — фантазія; II — вживання; III — майстерність; IV — вплив.

Позитивна мотивація. Обговорити користь позитивної мотивації допоможе така вправа. Розподіліть запропоновані фрази у дві колонки: позитивна або негативна мотивація.

Фрази для розподілу:

- Наші досягнення багато в чому залежать від наших зусиль і взаємодії.
- У кожного з нас є свої таланти, нумо їх реалізовувати.
- Я хочу, щоб у нас усе заплановане вийшло, тому докладаю зусиль.
- Зараз маємо широку пропозицію для підвищення кваліфікації, я шукаю курси, які будуть мені корисними.
- Ви не розумієте культури, де я викладаю.
- Ці діти просто не хочуть учитися.
- Ви найгірший клас за успішністю.
- Підвищення кваліфікації — зазвичай даремна трата часу.

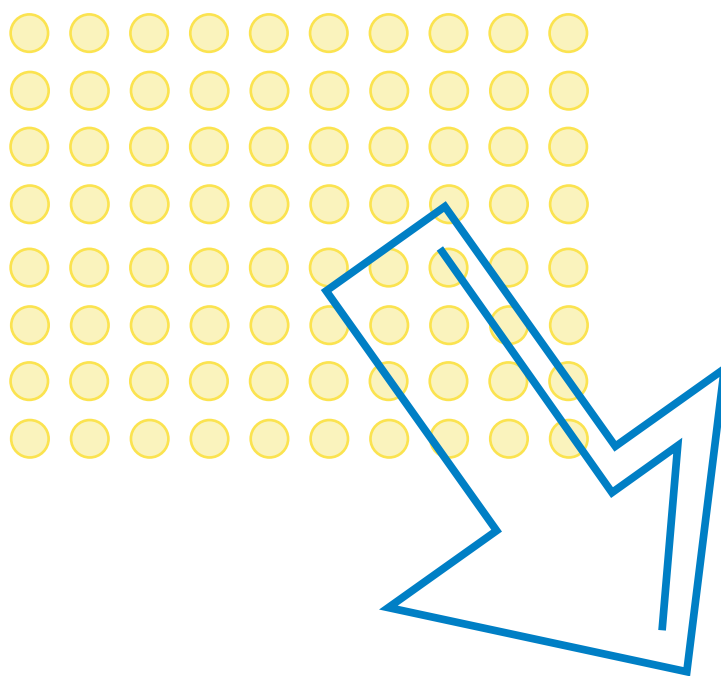
Замість підсумку. Для управління класом учитель / учителька активізує свої управлінські навички, зокрема, планування навчання, власне навчання, оцінювання ефективності навчання, активізацію та підтримку учнів.

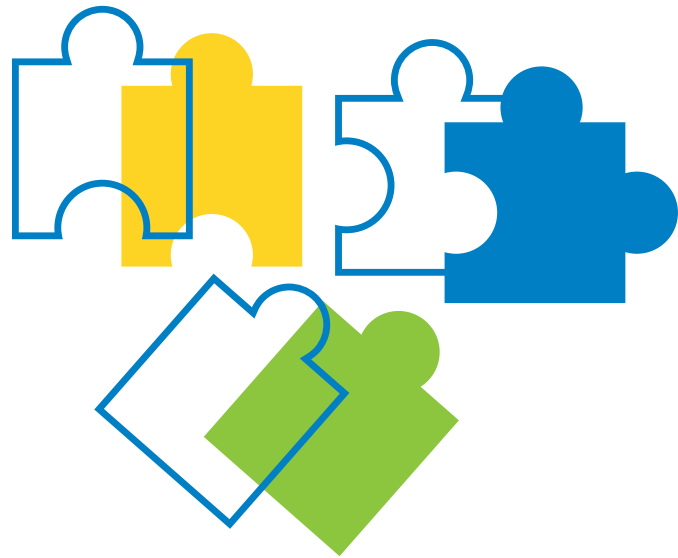
У плануванні навчання допоможуть такі цифрові інструменти: кабінет учителя на [Всеукраїнській школі онлайн](#), [«Google Classroom»](#).

Для *активного навчання* використовуються вправи, де учні долучаються до дослідження, коментування й кооперації. Цифрові інструменти, які допоможуть організувати активне навчання: «Padlet», «Miro», «Khan Academy», «Kahoot!», на [📌 Всеукраїнській школі онлайн](#) є інтерактивні матеріали для учнів і кабінет учителя, через який учитель / учителька може організувати обговорення та групову роботу з проєктами, також працює застосунок для початкової школи [📌 «Вивчаю не чекаю»](#).

Оцінювання ефективності навчання допоможуть зробити «Google Form», «Kahoot!», «Mentimeter», тести на [📌 Всеукраїнській школі онлайн](#).

Активізація та підтримка учнів можуть здійснюватися через коментування й відстеження прогресу (така можливість є на [📌 Всеукраїнській школі онлайн](#), в [📌 «Google Classroom»](#)), а також через інструменти гейміфікації (можливість збирати відзнаки, накопичувати призи за навчальний прогрес), наприклад, у застосунку [📌 «Вивчаю не чекаю»](#).

Управління класом у цифровій педагогіці

Тема управління класом є дуже широкою і розмитою, адже містить багато різних аспектів. Саме словосполучення, очевидно, походить від англійського *classroom management*, що буквально означає «управління в класній кімнаті» і може призвести до непорозуміння, якщо йдеться про дистанційне навчання — від повного виключення до звуження у межах віртуального класу, тобто спеціального цифрового середовища, яке певною мірою імітує звичайну класну кімнату і роль якого здебільшого виконують програми для проведення відеоконференцій. Іншим джерелом непорозуміння може стати спроба провести межу між типом взаємодії вчитель / учителька — учень / учениця і вчитель / учителька — група учнів (тобто клас) чи учень / учениця — учень / учениця, оскільки в обох випадках часто може йтися про використання одних і тих же технологій.

Традиційно ця тема охоплює такі аспекти, як огляд цифрових інструментів і ресурсів для взаємодії в класі та управління ним; розроблення ефективного навчального середовища, яке використовує цифрові технології для підтримки навчання та викладання, забезпечення зручності й доступності для всіх учнів; заохочення й залучення учнів, зокрема, гейміфікацію, інтерактивний навчальний контент та групові проєкти; використання можливостей цифровізації для диференціації та індивідуалізації навчання; інструменти збирання та аналізу освітніх даних, зокрема, оцінювання, надання зворотного зв'язку; загальний розвиток цифрової грамотності й забезпечення цифрової безпеки учнів і вчителів; управління онлайн-поведінкою в умовах використання цифрових навчальних платформ, месенджерів і соціальних мереж; забезпечення вчителів ресурсами та навчання їх для ефективного використання цифрових технологій у класі.

У курсі «Цифровий учитель» у надзвичайно стислих межах однієї теми деякі із цих аспектів висвітлено більшою мірою, деякі — меншою. Зокрема, автори надали більше уваги проблемі управління класом у режимах дистанційного та змішаного навчання з огляду на очевидну актуальність цього аспекту; доволі детально висвітили теми гейміфікації, мікронавчання, аналізу освітніх даних для побудови ефективних навчальних траєкторій. При цьому у фокусі уваги залишилися наскрізні теми УДН та СЕН; як і скрізь у курсі, здійснено спробу описати можливі бар'єри на шляху засвоєння матеріалу.

Успішне засвоєння цієї теми забезпечує розвиток насамперед таких компетентностей, визначених Професійним стандартом педагогічного працівника, як організаційна та оцінювально-аналітична. Остання також пов'язана з матеріалами теми «Оцінювання в цифровому світі». Обидві ці компетентності, очевидно, в цьому випадку перетинаються з групою інформаційно-цифрових компетентностей.

Що в цій темі є важливим і водночас може виявитися складним?

Термінологічні проблеми. Йдеться про такі базові поняття, як дистанційне, змішане, онлайн- та офлайн-навчання, навчання в реальному часі. Викрив-

лення пов'язані з тим, що педагогічні працівники в Україні через пандемію та війну змушені були опанувати відповідні поняття в процесі, як уміли, по суті — спробували пристосувати підходи й методи традиційного класно-урочного навчання до умов віддаленого навчання, а потім те, що вийшло, почали сприймати як суть відповідних понять. Зокрема, через неготовність впроваджувати хоча б частково асинхронне дистанційне навчання, засноване організаційно на дедлайнах, школи залишилися на навчанні в реальному часі за допомогою зуму, заснованому на звичному для традиційного очного навчання розкладі уроків. Це почало формувати у вчителів хибні уявлення про суть дистанційного навчання і його синоніма — онлайн-навчання.

Тому обов'язково потрібно приділяти частину навчального часу з'ясуванню та уточненню понять.

Компрометація цифрового навчання. Невміння учасників освітнього процесу повною мірою використовувати переваги цифрового навчання, особливо в екстремальних умовах вимушеного перебування поза межами класної кімнати, призводить до заперечення використання цифрових технологій як таких і множення міфів про їхню шкідливість. Подібне спостерігається з багатьма підходами — від використання смартфонів і штучного інтелекту до ставлення до дистанційного навчання. Педагоги повинні чітко усвідомлювати, що від бурхливого розвитку технологій і їхнього втручання буквально в усі сфери людського життя не можна сховатися чи відгородитися заборонами. Потрібно брати технології на озброєння, повертати їх використання на благо. Слід добре пам'ятати, що скомпрометовану ідею набагато важче втілити в життя, ніж цілком нову.

Зверніть увагу! В темі про управління класом курсу «Цифровий учитель» педагогам пропонується утримуватися від передчасних суджень про силу й користь цифрових технологій до того часу, коли вони не почнуть впевнено цими технологіями володіти. Шлях тотальної імітації традиційного навчання під час організації і проведення дистанційного навчання є цілком природним, але не можна вважати його остаточним, потрібно усвідомлювати, що це початок чогось незвіданого, що таїть у собі багато можливостей. У курсі є натяк на те, як можна, зокрема, долати бар'єр у сприйнятті асинхронного навчання. Таке навчання насправді завжди існувало у вигляді домашньої роботи як виконання домашніх завдань. Потрібно просто поступово збільшувати частку домашньої роботи, залишивши відеозустрічі переважно для розвитку в учнів навичок соціалізації та розгляду організаційних моментів. Водночас зі збільшенням частки асинхронного навчання потрібно переходити від жорсткого класичного розкладу уроків до системи таких же жорстких дедлайнів.

Гейміфікація. Зрозуміла й приваблива на перший погляд ідея перетворення навчання на гру таїть у собі багато небезпек. Передусім слід розуміти, що коли говорять про гейміфікацію навчання, то зазвичай мають на увазі не використання комп'ютерних ігор, а привнесення елементів гри у контекст, який апріорі не є ігровим. Таким є розуміння гейміфікації в бізнесі, де часто на робочих місцях люди зайняті рутинними процесами. Коли ми переносимо цей підхід в освіту, то ніби визнаємо, що гейміфікація потрібна тому, що навчання саме по собі є нудною рутинною справою і його можна оживити лише штучним привнесенням духу гри. Це неправильний і шкідливий підхід. Однак показати учням красу й інтригу науки і те, що навчання саме по собі є захопливою грою, вдається не будь-якому вчителю / вчительці. Тому вчителі так часто й охоче застосовують гейміфікацію.

Також гейміфікація у формі штучно створеної конкуренції між учнями, гонитви за балами, бейджами, рейтингами може сильно відволікати учнів від істинних цілей освіти. Ця проблема розглядається також у темі курсу «Цифровий учитель» (і відповідному розділі цього путівника), присвяченому цифровому оцінюванню.

Окремою проблемою може стати недостатня увага до стану тих учнів, що частіше програють у тій системі гейміфікації, яку запроваджує навчальний заклад чи окремий педагог. Потрібно робити гейміфікацію настільки гнучкою, щоб будь-який учень / учениця могли час від часу щось вигравати. Оскільки всі учні достатньо часто можуть виявлятися переможцями у грі самих із собою, то доброю ідеєю тут є фіксація й відзначення індивідуального навчального прогресу учня / учениці, а також формування таблиці лідерів за відповідною шкалою.

Аналіз освітніх даних. Цифрові пристрої надають людству фантастичні можливості передусім завдяки своїм обчислювальним ресурсам. Їх використання уможливорює перетворення навчання на процес, який називають *data driven*, тобто такий, що управляється даними. Саме ця особливість робить цілком реальною перспективу індивідуалізації і персоналізації навчання, коли кожен учасник рухатиметься за власною навчальною траєкторією. Поки це здебільшого виглядає як неблизька перспектива, вчителю / вчительці варто опанувати прості прийоми досліджень на робочому місці. Оскільки при цьому не вдасться уникнути оперування кількісними даними, то для багатьох учителів, які не люблять і бояться математики, це може стати помітним бар'єром. Слід показати таким педагогам, що ті кілька видів статистичних показників, яких у більшості випадках достатньо для прийняття освітніх рішень, мають дуже простий смисл, а формул можна й не знати, оскільки їх «знає» та комп'ютерна програма, яку вони будуть використовувати для аналізу навчальних даних. Однак нерозуміння смислу недопустиме. Розуміння ж приходиться (і перевіряється) під час розгляду простих конкретних прикладів.

Поради щодо використання контенту теми в різних програмах підвищення кваліфікації

Розглянемо можливості використання теми «Управління класом у цифровій педагогіці» курсу «Цифровий учитель» для програм підвищення кваліфікації з дотичною тематикою. Це, зокрема, можуть бути програми, присвячені:

1. загальним питанням управління класом;
2. використанню цифрових технологій для управління класом;
3. УДН;
4. предмету викладання.

Так само як і для всіх інших тем курсу, варто мати на увазі, що якщо ваші програми підвищення кваліфікації передбачають фасилітацію / модерацію досвідченим викладачем, то рекомендується якомога повніше використовувати коментування, обговорення, дискусії та інші види комунікації як у синхронному, так і в асинхронному режимах. Крім того, навчання з учителем / учителькою може передбачати виконання слухачами тестових завдань із розгорнутою відповіддю, індивідуальних чи групових проєктів та інших видів навчальної діяльності, які вимагають зворотного зв'язку й оцінювання від викладача. Наводимо далі поради з використання конкретних квестів і кроків, з яких складається ця тема курсу.

Квест 6.1. Цифрові технології та технології дистанційного й змішаного навчання

Загальні зауваги. Матеріали цього квесту добре підходять передусім програмам із загальних питань використання цифрових технологій для управління класом, а також програмам із вузких тем організації і проведення навчання в дистанційному та/або змішаному режимах навчання (меншою мірою — у відповідних формах здобуття освіти). Наголос, як і в інших темах курсу, робиться на тих ідеях, підходах і темах, які стосуються впровадження УДН, у цьому випадку — в екстремальних умовах віддаленого навчання. Автори курсу вибудовують навчальний матеріал, виходячи з того, що в умовах війни особливо поширеними й значущими є такі бар'єри на шляху до його опанування, як брак попереднього досвіду, невпевненість, обмежений доступ до необхідного обладнання, брак часу та можливостей.

Крок 1. Як виявляти й використовувати переваги дистанційного та змішаного навчання? В Україні школи були змушені переходити на дистанційний режим навчання через пандемію та війну без огляду на те, наскільки вони

були до цього готові. У результаті деякі педагоги укріпилися в переконаннях, що дистанційне навчання — це набагато гірше, ніж очне. З огляду на це автори курсу намагалися допомогти таким педагогам усвідомити, що ці переконання значною мірою можуть бути наслідком саме їхньої недостатньої компетентності, а не тільки об'єктивних недоліків такого навчання. Із цією метою автори передусім звертають увагу слухачів курсу на те, що традиційне очне навчання, засноване на так званій класно-урочній системі, не є ідеальним і саме цифрові технології можуть допомогти трансформувати його в більш гнучкі й ефективні форми.

Неправильні практики на фоні недостатньої теоретичної підготовленості багатьох учителів породили міфи й зсуви у розумінні таких ключових понять, як дистанційне навчання, синхронний і асинхронний режими, онлайн- і офлайн-навчання, навчання в реальному часі. Тому настійно рекомендується в тих програмах підвищення кваліфікації, у яких ідеться про відповідні форми організації і проведення навчання, почати з уточнення й розкриття змісту термінології.

Крок 2. Як цифрові інструменти можуть допомогти подолати недоліки дистанційного навчання?

Ключовим матеріалом тут є презентація, яка розкриває зміст використання найбільш уживаних класів цифрових інструментів (месенджерів, засобів проведення відеоконференцій, систем управління навчанням) за чотирма джерелами перешкод: технічні перешкоди, самодисципліна, соціальна ізоляція, відволікання. Фокус на подоланні перешкод є прикладом використання на практиці підходу УДН. Під час реалізації фасилітованих курсів підвищення кваліфікації на відповідну тематику важливо обговорити зі слухачами їхній досвід у подоланні цих ключових перешкод і конкретні цифрові інструменти зазначених типів, які вони використовують.

Наведені далі в курсі правила поведінки учнів у віртуальному класі доповнюють презентацію, висвітлюючи поведінковий, нетехнічний аспект проблеми. Варто наголошувати на умовності подібних правил. Наприклад, вимога працювати із включеною відеокамерою підвищує контрольованість процесу навчання, але водночас може створювати дискомфорт для окремих учнів, які соромляться умов, у яких вони проживають.

На цьому кроці коротко висвітлюється ще одна дуже проста, але надзвичайно важлива ідея: використовувати факт перебування учня / учениці вдома під час навчання для їхнього залучення через охоплення цього контексту навчальними матеріалами. Оскільки відповідні конкретні приклади пов'язані з предметом, який вивчається, важливо, щоб учителі-предметники навели якомога більше прикладів такого залучення саме зі своїх предметів.

Квест 6.2. Які методи навчання дієві для кожного учня та учениці

Ця тема настільки широка, що могла б лягти в основу окремого курсу. У курсі ж «Цифровий учитель» автори зосередилися, по суті, на двох підходах — гейміфікації і мікронавчанні. Обидва підходи є досить дієвими, але вони ж можуть і нашкодити, якщо їх сприймати й використовувати неправильно. Про небезпеку неправильного використання гейміфікації ми вже згадували на початку цього розділу. Тепер зосередимося на тих аспектах, які дають змогу уникнути проблем.

Крок 6.2.1. Чому гра сприяє ефективному управлінню процесом навчання? Гра як навчання добре відповідає чотирьом принципам хорошого викладання, сформульованих Д. Перкінсом. Однак слід розуміти, що ця відповідність виконується лише за певних умов. Зокрема, вона повинна:

- мати прості зрозумілі правила;
- мати різні рівні складності;
- інтригувати;
- надавати інформативний зворотний зв'язок;
- мотивувати.

Під час обговорення варто запропонувати слухачам навести приклади ігор, у яких ці умови не виконуються, а також приклади невиконання цих умов для стандартних прийомів гейміфікації, заснованих на балах та рейтингах.

Крок 6.2.2. Що таке гейміфікація? Обговорюючи різні визначення гейміфікації, наведені в цьому квесті курсу, рекомендуємо поставити запитання: яке з них найкращою мірою відображає різницю між поняттями гри та гейміфікації? Іншими словами, яке з них найбільш виразно вказує на те, що гейміфікація застосовується до неігрового контексту? Які обмеження це створює порівняно з грою як такою?

Крок 6.2.3. Які ігри використовують в освіті? Відповіді на поставлені на попередньому кроці запитання дадуть змогу краще розібратися в тому, яке місце гейміфікація займає в освіті поряд із такими явищами, як серйозні ігри, забавки чи ігровий дизайн. У цьому допоможуть конкретні приклади цифрових сервісів. Істотним бар'єром тут може виявитися час, який необхідно витратити на знайомство із цими сервісами, якщо слухачі досі з ними не були знайомі. Рекомендуємо у випадку браку навчального часу замінити самостійне ознайомлення слухачів із цими або іншими сервісами на пред-

ставлення їхніх коротких характеристичних описів, а також запропонувати слухачам навести власні приклади відомих їм ігрових середовищ зазначених видів.

Крок 6.2.4. Які стратегії гейміфікації залучати під час підготовки власного уроку? На цьому кроці пропонуються такі правила гейміфікації:

Встановіть чіткі цілі.

Збалансуйте виклики й винагороди.

Зробіть винагороди значущими.

Фокусуйтеся на потребах та інтересах учнів.

Використовуйте різноманітні ігрові механіки.

Заохочуйте співпрацю та соціальне навчання.

Надавайте своєчасний зворотний зв'язок.

Вимірюйте та аналізуйте свої результати.

Зберігайте простоту.

Корисно розглянути, як ці правила пов'язані з принципами Д. Перкінса, згаданими вище (див. крок 6.2.1). Запропонуйте слухачам зіставити їх, використовуючи таблицю або ментальну карту із зображенням зв'язків, попросіть обґрунтувати зв'язки.

Крок 6.2.5. Які інструменти можна використати для підтримки гейміфікованого навчання? В курсі пропонуються інструменти, згруповані за класами:

- Інструменти розроблення контенту (authoring tools).
- Ігрові середовища.
- Платформи для створення ігрових завдань.

До кожного із цих класів дається коротке пояснення. Оскільки, як і в інших місцях курсу, детальне ознайомлення слухачів із значною кількістю цифрових інструментів вимагає великих часових затрат і може викликати в них відчуття безпорадності, варто пояснити, що загальні ознаки кожного із згаданих класів, перелік їхніх можливостей і методики використання є набагато важливішими, ніж опанування кожного з них на практиці, оскільки дає змогу впевнено орієнтуватися у світі освітнього програмного забезпечення. З іншого боку, варто хоча б з одним із представників кожного класу інструментів ознайомитися настільки детально, щоб використовувати його на практиці. При цьому варто розуміти, що інструменти розроблення, такі як

«Articulate Storyline», є доволі непростими для опанування, оскільки передбачають наявність у користувача навичок алгоритмічного мислення й знання загальних основ програмування.

Рекомендуємо розподілити між слухачами, з урахуванням їхнього досвіду й можливостей, вказані інструменти (їх перелік можна модифікувати з огляду на ваші уподобання й особливості аудиторії) для детального ознайомлення й попросити їх презентувати для інших свій інструмент. Таке активне залучення слухачів дасть змогу істотно зекономити навчальний час і значно підвищить їхню мотивацію. Уведіть у цей вид навчальної діяльності елементи гейміфікації.

Крок 6.2.6. Як працює гейміфікація? Якщо ви дослухалися до останньої з наведених вище порад, це може стати містком до подальшого узагальнення правил гейміфікації.

Крок 6.2.7. Як мікронавчання пов'язане з гейміфікацією? Хоча мікронавчання є цілком особливим трендом у сучасній педагогіці, його можна пов'язати з розглянутою перед цим гейміфікацією, вказавши на спільність їхніх етапів. У курсі розглядаються приклади різних форматів мікронавчання й обґрунтовується його позитивний вплив на результати навчання.

Крок 6.2.8. Які перешкоди можна подолати за допомогою мікронавчання? Вплив мікронавчання на успішність учнів обумовлюється можливістю подолання низки поширених бар'єрів, таких як складність навчального матеріалу, неможливість довго зосереджуватися на одній темі та ін.

Крок 6.2.9. Як правильно застосовувати підхід мікронавчання в школі? Оскільки мікронавчання зазвичай використовується в неформальному онлайн-навчанні для здобуття вузьких практично направлених навичок, слід детальніше зосередитися на тому, як застосовувати цей підхід під час занять у школі. Важливо, щоб слухачі зрозуміли головну ідею впровадження мікронавчання — перетворення великого циклу навчання з природним чергуванням фаз (мотивація, залучення, дослідження, узагальнення, рефлексія) на послідовність дрібніших циклів подібної структури.

Квест 6.3. Як на основі освітніх даних будувати траєкторію навчання

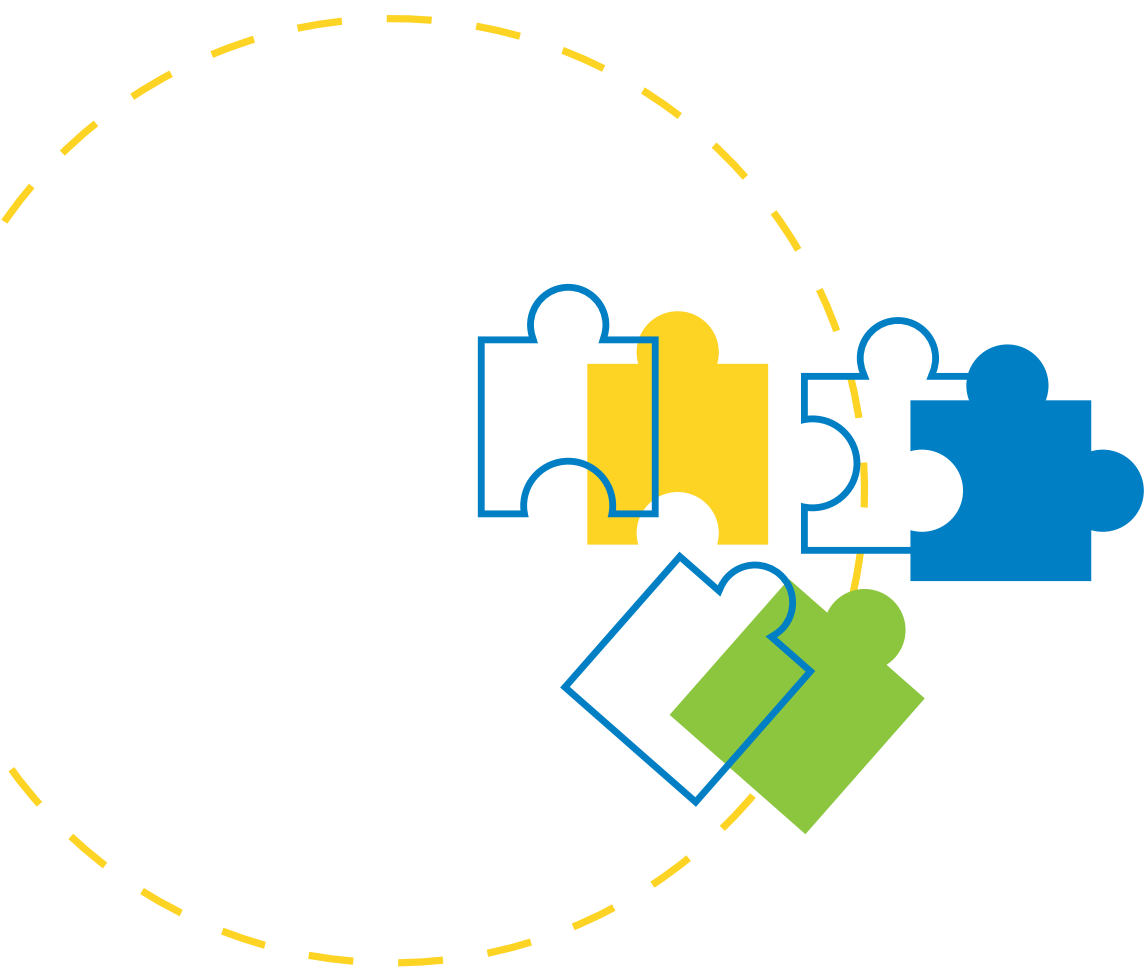
Ця тема, як зазначено вище, потребує певних навичок кількісного аналізу даних. Іншою її особливістю є тісний зв'язок із цифровими технологіями, оскільки саме вони, беручи на себе всі необхідні обчислення, дають педагогам змогу зосередитися на інтерпретації освітніх даних і прийнятті на їхній основі рішень щодо формування індивідуальних чи групових навчальних траєкторій учнів. Ця тема може використовуватися в програмах підвищення кваліфікації педагогічних працівників, присвячених аналізу освітніх даних; індивідуалізації і персоналізації навчання; управління в освіті; автоматизації прийняття освітніх рішень; оцінювання й освітніх вимірювань.

Крок 6.3.1. Навіщо і як аналізувати освітній процес? Розуміння відповіді на це запитання легше досягти, розглянувши спочатку феномен великих даних і їхнє використання для побудови суспільства, що управляється даними, на рівні великих спільнот людей, таких як регіон чи вся держава. Після цього можна переходити на звичний для вчителів рівень управління класом, показавши, що основні підходи й принципи залишаються однаковими. З практичного погляду слухачам важливо опанувати поняття метрик, ознайомитися з кількома найбільш уживаними метриками, побачити, які метрики й навіщо використовуються у відомих усім середовищах на зразок соціальних мереж, а також у популярних системах управління навчанням (LMS). Після цього можна зосередитися на розгляді конкретних аналітичних задач, які доводиться розв'язувати вчителю / вчительці в повсякденній діяльності.

Крок 6.3.2. Як використовувати інструменти аналізу освітніх даних?

Завершальний крок теми аналізу освітніх даних полягає в ознайомленні слухачів із практикою використання цифрових інструментів для побудови навчальних траєкторій. Рекомендуємо залучити слухачів до опанування цієї теми, попросивши їх самостійно запропонувати різні класифікації задач з аналізу освітніх даних за різними ознаками (наприклад, за швидкістю отримання зворотного зв'язку, охопленням метрик, широтою аудиторії, зручністю прийняття рішень) і приклади відповідних цифрових рішень.

Соціально- емоційне навчання

Дедалі більше країн приділяють увагу програмам СЕН, щоб допомогти людям долати важкі емоції, розвивати усвідомленість і проявляти про-соціальну поведінку. Саме тому в курсі автори зосередилися на СЕН, занутивши педагогів у дослідження власних емоцій, соціальних та емоційних навичок, а також розвиток умінь, як уникнути стресу й тривоги та заспокоїтись у скрутну хвилину. Дедалі більше досліджень свідчать, що соціальні й емоційні навички знижують рівень стресу й тривоги та допомагають педагогам легше долати труднощі в класі.

Аби упроваджувати СЕН у школах, учителі повинні мати та поглиблювати власні знання й практикувати вміння. У темах «Цифрова комунікація та взаємодія в освітньому процесі» й «Управління класом у цифровій педагогіці» учасники опрацьовували, як вибудовувати стосунки в класі та управляти ним на основі правильної взаємодії. Ми пропонуємо вам кілька додаткових кроків, аби навчитися використовувати СЕН у своїх класах. Ви дізнаєтеся про методи підтримки та запобігання, що дадуть змогу зменшити напругу чи негативну поведінку в класі.

Виклик. Під час проходження теми 7 педагоги дізналися про підхід «Визначення й оцінювання». Це складник критичного дослідження структури СЕН UNESCO MGIEP. Ми застосовуємо цей підхід, бо він дає змогу завдяки набутому досвіду й новим знанням зрозуміти будь-яку концепцію, а також залучити учасників освітнього процесу до цього й допомогти їм усвідомити, що таке СЕН.

Передбачається, що під час роботи з темою педагоги вже досліджували свої соціальні й емоційні навички; вчилися застосовувати підхід «Визначення й оцінювання» та визначати характеристики й складники СЕН, зокрема, знання й уміння, які треба розвинути; добирали методи, що допоможуть розпізнати стрес і тривогу, а також заспокоїтись у скрутному становищі. Аби рухатися далі, важливо звіритись з учителями, як вони справилися із цими завданням. Це допоможуть зробити наведені нижче вправи.

Вправа

1. Підготуйте малюнок троянди. Озвучте учасникам, що ця квітка символізує найкраще, що трапилось з ними сьогодні:

- Бутон троянди — це те, на що ви з нетерпінням чекаєте цього дня.
- Трояндова колючка — це найгірше, що з вами трапилось сьогодні.

2. Попросіть учасників описати свою квітку, бутон і колючку цього дня.

Квітка, бутон та колючка відіграють важливу роль у житті рослини. Так само, як хороше й не дуже хороше в нашому житті. Однак усе це досвід, який вчить нас чогось важливого.

Використовуйте свою колючку, щоб навчитися нового. Запитайте себе: «Чого я можу навчитися у своєї колючки?». Знайдіть хвилинку, щоб подумати про це.

Завдяки троянді ви можете нагадувати собі про приємності, які з вами трапилися. Скажіть собі: «Я вдячний / вдячна усім чудовим людям, завдяки яким це сталося». Знайдіть хвилинку, щоб згадати всіх людей і речі, які змусили вашу троянду розквітнути. Знайдіть хвилинку, щоб подякувати їм.

Використовуйте свій бутон, щоб зберегти свою надію, адже життя може запропонувати дуже багато, якщо ви навчитесь приймати це.

Вправа на актуалізацію

1. Нагадайте вчителям, що вони вже знають про СЕН із курсу. Зверніть увагу, що UNESCO MGIEP визначає СЕН як навчання, яке дає змогу всім учасникам освітнього процесу визначати емоції та керувати ними, практикувати усвідомлене залучення та демонструвати просоціальну поведінку для процвітання людини на шляху до

мирної та стійкої планети. Фреймворк СЕН, який ми використовуємо, називається EMC² (докладніше про нього див. у рубриці «Додаткова інформація» на с. 62).

2. Об'єднайте педагогів у 2–4 групи та роздайте шаблони.

3. Попросіть учасників пригадати вправи з теми 7 та записати їх відповідно до компетентностей моделі на шаблоні.

4. Попросіть групи поділитися записами по черзі, доповнюючи одна одну (якщо груп більше ніж дві).

5*. Дайте учасникам ускладнене завдання (із зірочкою) — навести власний приклад вправи. Воно може бути корисним для учасників / груп, які швидко виконали завдання та/або є добре обізнаними із СЕН. Інший варіант — учасники мають заповнити цю колонку як рефлексію до заняття, додавши нові вправи та/або власні приклади.

Шаблон 1

Модель CASEL		
Компетентність	Вправа з теми 7	Власний приклад вправи*
Самоусвідомлення		
Самоуправління		
Соціальне усвідомлення		
Навички зав'язувати стосунки		
Ухвалення відповідальних рішень		

Шаблон 2

Модель RULER		
Компетентність	Вправа з теми 7	Власний приклад вправи*
Визнання власних емоцій та емоцій інших		
Розуміння причин і наслідків емоцій		

Називання емоцій		
Вираження (демонстрація) емоцій відповідно до культурних норм і соціального контексту		
Регулювання (керування) емоціями за допомогою ефективних стратегій		

Зверніть увагу! Якщо після виконання вправи є відчуття та потреба повернутися до дослідження соціальних та емоційних навичок і визначити характеристики й складники СЕН, зокрема, знання й уміння, які треба розвинути, зробіть це разом із групою, скориставшись вправами з [теми 7 «Соціально-емоційне навчання»](#).

Додаткова інформація. UNESCO MGIEP зазначає, що СЕН допомагає учням:

- визначати емоції та керувати ними;
- практикувати усвідомлене залучення;
- виявляти просоціальну поведінку;
- робити людей щасливими й підтримувати мир на планеті.

У 2017 році ЮНЕСКО виокремила найкращі практики СЕН, спираючись на результати нейрологічних досліджень, які стали основою для створення моделі EMC2. Ця модель розвиває чотири компетентності:

1. емпатія (empathy) — це здатність зрозуміти, що відчуває та думає хтось інший;
2. усвідомленість (mindfulness) — це здатність бути присутнім у певний момент, визнаючи свої думки без засудження;

3. співчуття (compassion) — це процес розпізнавання страждання, намірів і мотивації полегшити страждання;
4. критичний аналіз (critical inquiry) — це процес з'ясування концепції, явища чи твердження за допомогою власних спостережень, досвіду, мислення, міркувань і суджень.

Нині немає єдиного визначення СЕН, проте багато міжнародних організацій створили певні моделі, які допомагають зрозуміти цю концепцію.

Модель CASEL (Collaborate for Academics, Social and Emotional Learning) описує СЕН як процес, під час якого діти й дорослі застосовують здобуті вміння й навички, щоб:

- розвиватися;
- керувати своїми емоціями;
- досягати особистих і колективних цілей;
- відчувати й демонструвати емпатію;
- зав'язувати й підтримувати стосунки з іншими;
- ухвалювати відповідальні рішення.

Ця модель виокремлює п'ять основних компетентностей:

- самоусвідомлення (self-awareness);
- самоуправління (self-management);
- соціальне усвідомлення (social awareness);
- навички зав'язувати стосунки (relationship skills);
- ухвалення відповідальних рішень (responsible decision-making).

Єльський університет пропонує модель RULER, що передбачає розвиток таких п'яти компетентностей:

1. визнання власних емоцій та емоцій інших (recognition);
2. розуміння причин і наслідків емоцій (understanding);
3. називання емоцій (labeling);
4. вираження (демонстрація) емоцій відповідно до культурних норм і соціального контексту (expressing);
5. регулювання (керування) емоціями за допомогою ефективних стратегій (regulating).

Крок 1. Що таке неефективне управління класом та чому на цьому важливо акцентувати увагу

Вступна вправа

Ця вправа допоможе зрозуміти наш підхід до теми. Уявіть корабель, що пливе в океані. Раптом пасажир падає у воду.

1. Запитайте учасників про можливі способи врятувати потопельника.

Один зі способів врятувати пасажирів — кинути йому рятівний круг. Однак є й інший — переконатися перед посадкою на корабель, що всі пасажирів вміють плавати.

Учителі — як пасажирів. Коли вони стикаються з проблемами в класі, то шукають рятівний круг, який їх рятує в поточний момент. Така модель називається моделлю підтримки.

Однак якщо вчителі володіють певними стратегіями, тоді більшість труднощів у класі можна зменшити або усунути. Це називається моделлю запобігання.

У цій темі ми зосередимося на розв'язанні проблем у класі з погляду обох моделей — підтримки та запобігання.

2. Поміркуйте з учасниками, чому так важлива тема ефективного управління класом. Чи зводиться управління класом тільки до поведінки?

Класи з неефективним управлінням втрачають значну кількість часу упродовж навчання. У таких класах учні часто випробовують учителів та їхні межі, вступають у неконструктивні сварки та демонструють негатив-

ну поведінку. Буває так, що вчителі відповідають їм тим самим, залякуючи чи жорстоко поводяться. У таких класах бракує порядку, а відносини не сприяють (навіть перешкоджають) соціальному та емоційному розвитку учнів. Крім того, це підвищує стрес і занепокоєння вчителя / вчительки.

Вправа

1. Перегляньте [відео «Ineffective Classroom Management»](#).
2. Попросіть слухачів зафіксувати почуття та думки, які викликає у них це відео (кожен фіксує для себе).
3. Подумайте, як можна назвати таку поведінку (озвучене зафіксуйте, наприклад: виклик, деструктивна, неприйнятна, нестерпна та ін.).
4. Запропонуйте учасникам пригадати схожу ситуацію з їхньої практики.

Не обговорюйте ситуації, але наголосіть, що, можливо, їхні ситуації будуть більш м'якими й не надто серйозними, але з певними проблемами стикаються більшість вчителів, і це нормально.

Міркуюємо про ситуацію: зосередьтесь на питанні, ЩО сталося.

Додаткові запитання:

1. Що сказав або зробив учень / учениця?
2. Що сказали на це інші учні?
3. Як я відреагував на ситуацію?
4. Що зрештою сталося?

Пригадайте якомога більше деталей. Чіткість допоможе працювати далі із цією ситуацією.

Очевидно, що жоден учитель / учителька не любить неприємних ситуацій, але насправді вони бувають у всіх нас. Визнання того, що ми відчуваємо їх або можемо відчувати їх у майбутньому, є хорошим кроком для занурення в тему. На жаль, ми не можемо повністю уникнути чи усунути їх. Ми можемо лише зменшити їх, практикуючи та навчаючи СЕН.

Крок 2. Ефективне управління класом як стратегія СЕН

Вправа

Концепція ефективного управління класом тісно пов'язана з концепцією неефективного управління ним.

1. Поміркуйте з учасниками про те, як виглядає, звучить і відчуває себе клас за ефективного управління. Поділіться своїми відповідями під час обговорення.

Наприклад, такий клас може виглядати так: кожна дитина бере участь у навчанні в силу своїх можливостей; у класі чується конструктивний шум, коли учні ставлять запитання й вислуховують один одного та вчителя / вчительку; відчуває себе такий клас умиротворено.

2. Зверніть увагу, що під час відповідей учасників ви можете помітити як схожість, так і відмінність у їхніх думках. Це тому, що ми маємо різний досвід, виховання та погляди. Як і ми, наші учні й учениці також відрізняються одне від одного, то ж ми повинні враховувати ці відмінності.

Додаткова інформація. Ефективне управління класом — це широкий спектр навичок і методів, які вчителі використовують, щоб підтримувати в учнів та учениць вмотивованість до процесу навчання, зосередженість на власному поступі, увагу та академічну продуктивність.

Ефективне управління класом стосується не тільки учнів та учениць, а й УЧИТЕЛІВ! Воно передбачає ефективну взаємодію та комунікацію у класі.

Підготовленість учителя / вчительки (тобто наскільки він / вона підготовлені до свого уроку та наскільки добре можуть керувати своїми емоціями під час навчання) і готовність (тобто наскільки він / вона готові прийняти виклики професії) є важливими складниками управління класом.

Основні умови для ефективного управління класом:

- чіткі очікування;
- залучення учнів та учениць;
- присутність у класі;
- орієнтованість на роботу учнів і учениць та зворотний зв'язок;
- створення позитивного середовища.

Зверніть увагу! Цих умов може бути недостатньо, але з них можна почати, щоб створювати сильніші та мотивовані класні простори.

Вправа «Очікування»

1. Прочитайте приклад інструкції № 1 та поміркуйте, чи можна вважати її чіткою. Запропонуйте свій варіант із більш зрозумілими очікуваннями для учнів.

Приклад 1. Відкрийте підручник на с. 112. Заповніть таблицю. Коли завершите, обговоріть написане зі своїм сусідом по парті.

2. Перейдіть до обговорення інструкції № 2. Чи відчуваєте різницю з інструкцією № 1 та в чому?

Приклад 2. Я роздаю кожному аркуш. Будь ласка, напишіть своє ім'я та клас у верхній правій частині. Ми будемо використовувати цей аркуш на уроці. Я рахуватиму до 10, щоб ви це зробили.

Тепер дістаньте свій підручник з англійської мови й відкрийте розділ 5, сторінка номер 45. Я знову порахую до 10, щоб ви це зробили.

Чудово! Я бачу, що ви готові працювати далі й виглядаєте добре організованими.

Тепер я хочу, щоб ви самостійно прочитали сторінку 45. На це у вас буде 5 хвилин.

Після того, як ви прочитаєте, спробуйте відповісти на запитання 1 та 2 на робочому аркуші. На ці два запитання у вас є 10 хвилин. Якщо вам знадобиться більше часу, дайте мені знати — покажіть мені жовту картку.

Коли всі завершать виконувати завдання, я розповім вам наступні кроки.

Починайте виконувати завдання!

Зверніть увагу! Чіткі інструкції мають давати чіткі відповіді учням. За чіткої інструкції в кожній дитині має бути можливість отримати відповіді на шість запитань:

1. Що я роблю?
2. Чому я це роблю?
3. Коли я маю це зробити?
4. Із ким я це роблю?
5. Де це робити?
6. Як це зробити?

Вправа «Очікування»

1. Прочитайте кейси та поміркуйте, чи можна вважати, що діти залучені до навчання, та чому.

Кейс 1. Сашко дуже уважний, любить виконувати складні завдання та намагається робити це якнайкраще. Під час уроку він бере участь в обговореннях, часто ставить запитання. Вдома він займається самостійно майже цілий день, навіть якщо немає домашніх завдань. Хлопець багато розповідає батькам про школу та навчання, ділиться цікавою інформацією, яку знайшов із певної теми. Вечорами він часто блукає інтернетом, щоб почитати більше про історію чи відкриття із фізики. Коли трапляється складне завдання, він не полишає його, поки не зрозуміє та не виконає.

Приклад пояснення. Сашко виконує завдання з високою увагою, зосередженістю та внутрішньою мотивацією. Він схильний до досліджень, що сприяє глибшому та змістовнішому навчанню.

Кейс 2. Уляна уважна до виконання завдань і завжди приходиться на уроки підготовленою. Вона робить усе від неї залежне, щоб отримати високий бал. Однак дівчина ніколи не вчить більше, аніж потрібно для хорошої оцінки. Вона не любить занурюватися глибоко в проблеми й часто шукає рішення в інтернеті. Коли вона працює в групі, то покладається на інших. Повернувшись додому, Уляна виконує завдання та йде розважатися з подругами.

Приклад пояснення. Хоча Уляна виконує всі обов'язкові завдання та добре вчиться, вона майже нічого не робить з емоційною залученістю. У неї явно немає улюблених предметів, і їй нецікаво знати щось іще, крім підручника. Їй бракує внутрішньої мотивації.

Кейс 3. Семен вважає багато предметів складними та нудними. Його думки часто блукають поза уроками, і він рідко бере участь у дискусіях у класі. Він часто пропускає уроки й отримує низькі оцінки. Хлопець визнає, що йому треба краще й більше навчатися, але не знаходить успішної стратегії для себе в подоланні цієї проблеми. Семен упевнений, що навчання — це не головне для його майбутнього. До школи він ходить здебільшого поспілкуватися із друзями та пограти у футбол.

Приклад пояснення. Семен не виконує очікуваних завдань і не вкладається в навчання. Йому не вистачає внутрішньої мотивації, зосередженості та уваги. Це може бути причиною, чому він не бере участі в обговореннях у класі та погано виконує завдання. Його роздуми про майбутнє й навчання свідчать, наскільки він не залучений до навчання.

2. Попросіть учасників поділитися практиками зі свого досвіду, які допомагають їм зацікавити та мотивувати студентів до навчання. Розмірковуючи про ці практики, зосередьтеся на таких учнях, як Семен та Уляна, які можуть бути не залучені до навчання.

Утримуйтеся від простого називання практики, а діліться деталями, як її реалізувати та що може свідчити, що вона дієва.

Зверніть увагу! Зацікавити учнів можна експериментом, сучасними технологіями, нетрадиційними завданнями чи іншим, але це не гарантує залучення. Залучення є складним і вимагає постійного обдумування, пошуку зворотного зв'язку та ретельного планування з боку вчителя.

Вправа «Присутність у класі»

1. Перегляньте [відео «I'm smart; you're dumb. I'm big; you're little. I'm right; you're wrong \(from Matilda\)»](#).
2. Поміркуйте, як позиціонує себе вчитель або вчителька у класі. Чи така позиція свідчить про присутність у класі?
3. Поміркуйте про те, що для учасників значить присутність учителя або вчительки в класі та як вона має проявлятися.
4. Об'єднайте учасників у групи та попросіть придумати сценарії сильної та слабкої присутності вчителя або вчительки в класі.

Зверніть увагу! Учні мають відчувати присутність вчителя / вчительки в класі та знати, що він / вона доступні для них у комунікації. Це допомагає їм відчувати себе в безпеці та брати на себе відповідальність за свою роботу. Є багато способів створити сильну присутність вчителя / вчительки в класі. Один із них — позиція в класі. Її можна уявити через такі показники:

- де ви стоїте в класі;
- як ви поведетесь на уроці (що свідчить про вашу довіру, прихильність і турботу про учнів);
- як, куди й коли ви рухаєтесь по класу.

Додаткова інформація. В умовах COVID-19 та війни, коли з'явилося багато класних кімнат онлайн, потрібно замислитись і про позиціонування та присутність учителя / вчительки онлайн. Ознайомте учасників з основними порадами, як покращити онлайн-викладання, скориставшись [ресурсом](#).

Вправа «Учителі, орієнтовані на роботу учнів»

1. Роздайте учасникам чекліст із твердженнями. Позначаючи твердження в списку, учасники можуть визначити для себе, наскільки вони як учителі орієнтовані на роботу учнів.

- ви маєте високі очікування щодо учнів (відповідно до їхніх можливостей і потреб);
- ви можете добре донести очікування до своїх учнів;
- ви не погоджуєтесь на неякісну роботу;
- ви знаєте, як спонукати та підтримати своїх учнів, щоб вони ставали кращими;
- ви вважаєте роботу / завдання важливими;
- ви хвалите своїх учнів, щоб мотивувати їх працювати краще;
- ви вмієте доброзичливо надавати змістовний і доречний зворотний зв'язок.

Зверніть увагу! Вчителі можуть висловити думку, що учні не люблять учителів, які мають високі стандарти в навчанні (тобто орієнтовані на роботу). Однак це не завжди так. Учні хочуть працювати з учителем або вчителькою, які вірять у них і спрямовують до вдосконалення, зважаючи на потреби й можливості. Навряд чи можна говорити про високі стандарти, якщо відбувається ярликування учнів (наприклад, успішних і неуспішних чи тих, хто встигає, і тих, хто не встигає, тощо), є зневіра в певних учнях та їхніх можливостях.

2. Поміркуйте, яка підтримка та інструменти потрібні вчителям, аби бути орієнтованими на роботу.

Врахуйте, що важливі не кількість підтримки чи інструментів, а розуміння, як це працює та чи працює взагалі. Поміркуйте, як можна перевірити дієвість певної підтримки чи інструменту. Один із важливих інструментів, на який варто звернути увагу, — це зворотний зв'язок.

Вправа «Створення позитивного середовища»

1. Перегляньте [відео «Creating a Positive Learning Environment»](#).

2. Переглядайте відео, уникаючи будь-яких оцінок чи суджень. Після завершення перегляду подумайте про те, що ви можете взяти з нього для своїх учнів, у свої класи.

3. Одним із ключових аспектів у зниженні неналежної поведінки в класі та посиленні мотивації учнів є створення позитивного навчального середовища. Подумайте, як ви можете створити такий простір у своїх класах, або поділіться практикою, яку ви вже використовуєте для цього.

Зверніть увагу! Спостерігайте за своїми учнями: про що вони говорять, як вони говорять, що їм подобається, як вони ставляться один до одного, як взаємодіють із дорослими та однолітками. Стежте й за собою: про що ви говорите, як говорите, як ви ставитесь до колег, учнів та їхніх батьків. Такі спостереження допоможуть краще розуміти, що відбувається навколо вас та якими мають бути ваші дії, аби сприяти чітким очікуванням учнів, їхній залученості, вашій присутності та ін.

Крок 3. Вбудовування СЕН у плани уроків

Додаткова інформація. Більшість програм СЕН, які інтегруються в освітній процес, фокусуються на окремих заняттях з учнями. Такі програми засвідчили свою ефективність у покращенні поведінки та успішності учнів, але вони не завжди дієві. Наприклад, учні приходять на урок іноземної мови після заняття СЕН, але вчитель чи вчителька не практикує / не знає СЕН, а фокусується на меті уроку.

Інший приклад, коли вчитель чи вчителька теж фокусується на меті уроку, але водночас знає та застосовує СЕН. Є більша ймовірність, що такий учитель чи вчителька визнає важливу роль емоцій у навчанні. Він / вона шукає час для емоційного розвантаження, індивідуальної підтримки під час уроку, бо визнає, що є учні, які можуть боятися йти на урок з певних причин і почуватися засмученими після невдало виконаного завдання. Як, на вашу думку, почуватимуться учні під час уроку й чи впливатиме це на рівень їхніх знань?

Якщо заняття із СЕН є вкрапленнями, а не системою, то їхня ефективність буде низькою. Саме тому вчителям важливо пройти навчання СЕН і моделювати його в освітньому процесі, зокрема, інтегрувати в уроки.

Вправа «Інтегрування СЕН в урок»¹¹

1. Запропонуйте учасникам визначити результати уроку та виокремити / доповнити їх соціально-емоційним компонентом. Наприклад, результати уроку з української мови можуть бути такими:

- учні поглиблять знання про прикметник як частину мови;
- учні відрізнятимуть прикметник від інших частин мови;
- учні визначатимуть морфологічні ознаки прикметника;
- учні правильно використовуватимуть прикметники в усному та писемному мовленні.

⁴ Для цієї вправи кожен учасник / учасниця має план уроку.

Їх можна доповнити:

- учні поповнять емоційний словниковий запас і використовуватимуть його належним чином;
- учні демонструватимуть навички емпатії та співчуття.

2. Наведіть приклади практик чи конкретних завдань, які допоможуть досягнути результатів уроку компонента СЕН (*наприклад, дати змогу учням поділитися своїми емоціями, думками; уявити себе в ситуації, у яку потрапив герой, та подумати про свої дії; запропонувати ситуацію, яка б сприяла формуванню навичок вирішення конфліктів; провести рольову гру на певну тему та ін.*).

3. Запропонуйте учасникам повернутися до власних планів уроків та доповнити їх компонентом СЕН (це мають бути конкретні вправи та завдання).

Нагадайте учасникам фреймворк СЕН, який ми використовуємо (див. про фреймворк EMC2 у рубриці «Додаткова інформація» на с. 62).

Під час виконання завдання учасники мають використовувати зміст уроку, щоб взаємодіяти з учнями та інтегрувати фреймворк СЕН в урок. Наприклад:

- якщо під час уроку є можливість показати точку зору окремих осіб чи громад, ви можете додати завдання на емпатію;
- коли вивчаєте складний текст, додайте елементи самосвідомості та уважності;
- якщо є можливість розширити текст, щоб дізнатися більше про потреби громади чи людини, це сприятиме навичці співчуття;
- якщо перевіряєте достовірність аргументу, певного алгоритму чи логічного завершення дії, можна додати запитання для учнів (учнів між собою) для критичного навчання та ін.

4. Поділіться в групі напрацюваннями.

5. Створіть візуалізацію СЕН через валізу, яку учасники наповнять власними інсайтами та/або практиками, які заберуть із собою.

Зверніть увагу! Під час виконання вправ важливо звертати увагу на відчуття учасників. Наприклад, після виконання завдання ви можете запитати учасників, як вони зараз почуваються. Також можна запропонувати варіант відповіді:

«Я почуваюся задоволеним, бо дізнався щось нове»;

«Я почуваюся добре, бо вже роблю це на уроках»;

«Я хочу спробувати робити це у своєму класі»;

«Я хочу дізнатися про це більше».

Курс «Цифровий учитель» розроблено ЮНЕСКО в співпраці зі Студією онлайн-освіти «EdEra» й Інститутом освіти заради миру та сталого розвитку імені Махатми Ганді (UNESCO MGIEP) за підтримки гранту «Google.org» та Міністерства освіти і науки України.

Курс безкоштовний.

**За умови успішного складання тесту —
сертифікат на 1 кредит ЄКТС.**

**Зареєструватися на курс
«Цифровий учитель» можна за
QR-кодом**

Педагоги в процесі навчання чи за його результатами мають змогу ділитися думками, а також досвідом упровадження здобутих знань і вмінь із колегами в професійній онлайн-спільноті курсу — Спільноті сучасних учителів.

Це спільнота вчителів, які посилюють увагу до озвучування та пошуку рішень для реальних ситуацій, які виникають у класах, під час онлайн- чи офлайн-навчання.

**Доеднатися до онлайн-спільноти
вчителів курсу «Цифровий
учитель» можна за QR-кодом**

